

Allmän SiS-rapport
2001:9

Relationernas möjligheter

En pilotstudie av Fortunagårdens nätverksarbete

Av Bo Helsing

Förord

Statens institutionsstyrelse, SiS, svarar för planering, ledning och drift av institutioner för tvångsvård av missbrukare och särskilda ungdomshem. En viktig uppgift är att följa upp och utveckla vården samt att initiera och stödja forskning inom ungdoms- och missbrukarvård.

Fortunagården i Värnamo är en LVM-institution för kvinnor. Institutionen deltog mellan 1995 och 1998 i nätverksprojektet Föräldraprojekt på särskilda ungdomshem och LVM-hem. Under åren 2000–2001 har institutionen bedrivit projektet *Uppföljande nätverksarbete efter avslutad LVM-tid på Fortunagården*. Föreliggande rapport, skriven av Bo Helsing, **baseras på sistnämnda projekt.**

Texten består av 3 delar. I den första ges ett inledande resonemang om begreppet nätverk, Fortunagården och nätverksprojektet beskrivs samt studien presenteras. I den andra delen ges en översikt av nätverksteori och nätverksarbete. Den tredje delen vilar på ett empiriskt material som består av intervjuer med 17 deltagare från 2 kvinnors nätverk, samt seminariediskussioner med personalen på Fortunagården.

Under åren sedan SiS grundades har betydande satsningar gjorts på såväl utbildning som utvecklingsarbete med familj och nätverk som fokus. Det här presenterade projektet är ett exempel på hur nätverksarbete kan bedrivas. Eftersom det empiriska materialet är begränsat får tankegångarna och resonemangen ses främst som möjliga idéer som förhoppningsvis kan inspirera till fortsatta diskussioner om nätverksarbete.

Vera Segraeus
FoU-direktör

Innehållsförteckning

Förord	1
Inledning	3
Fortunagården och nätverksprojekt	5
Pilotstudien	6
Nätverksbegreppets ursprung	9
Struktur – form – analys	9
Nätverk som verktyg – praktisk metod	10
Nätverk som stöd och dess betydelse för hälsan	11
Mobilisering – nya möjligheter	12
Socialekologi	13
Nätverkets sammansättning	15
Privata och professionella relationer i nätverket	18
Nätverksmötet	21
Information som stöd i nätverksarbete	26
Vidgat perspektiv	31
Vikten med samtalet	33
Referenser	36

Inledning

Nätverksbegreppet är ett fackuttryck som används för att beskriva kontakt och samarbete mellan människor. Den kontakten är en naturlig del av våra liv. I relationerna till varandra skapas vi och finner vår hälsa och livskvalitet. Vi är varandras identitetsutvecklare och bekräftare. I arbetet med socialt nätverk är vi upptagna av den enskilda människans möjligheter och drivkraft att välja sina relationer för att påverka, skapa eller återskapa ett socialt nätverk. Att välja sitt nätverk i livet är att förstå sina behov (Fyrand, 1994).

I första hand används därmed nätverksbegreppet av utanförstående forskare eller socialarbetare. Det tillförs för att hantera relationer och kontakter i ett sammanhang. Nätverket är vanligtvis ett så naturligt inslag i vårt vardagliga liv att vi inte ägnar det någon speciell eftertanke förrän något inträffar i en människas liv. Det kan vara en olycka, sjukdom eller psykosociala svårigheter och då är det vardagliga stödet från medmänniskor tyvärr inte alltid självklart. Vi har skapat ett kliniskt samhälle där livskriser eller förändringarna under livscykeln från födseln till döden hanteras bakom stängda dörrar. Vi stängs ute eller stänger ut omgivningen.

Nätverksbegreppet växer fram när vi befinner oss i ett samhälle där industrialismen har medfört geografiska omflyttningar och även ställt krav på att kvinnan ska arbeta utanför hemmet. Familjen har blivit allt mindre betraktad som en enhet. Fokuseringen har varit på de enskilda familjemedlemmarna när olika problem diskuterats. Samtidigt betraktas familjen som privat sfär som känslomässigt ska tillfredsställa vårt behov av intimitet. Mötesplatserna utanför hemmet mellan familjemedlemmarna blir färre när de olika individernas arbetsfält skiljer sig från varandra. Kraven från den marknad som omger oss ställer individen i första rummet som arbetstagare och konsument. Den processen verkar för en uppluckring av familjegemenskapen. Samtidigt sker en betoning av intimiteten mellan medlemmarna, vilket då verkar för den mer slutna familjen (Björnberg & Bäck-Wiklund, 1987).

Det är under denna tid som nätverksforskningen och nätverksarbetet blivit en del i det sociala arbetsfältet. Utgångspunkten för studiet av nätverk har varit att ett gott socialt nätverk som stöd är viktigt för hälsan och livskvaliteten. Ett dysfunktionellt fungerande nätverk kan vara orsak till svårigheter.

Vid studiet av nätverk kan perspektivet befinna sig på tre skilda nivåer. Det kan ha fokus på nätet, helheten av samtliga utbytesrelationer och hanterar då systemkaraktären. En infallsvinkel har tyngdpunkten på centrum av nätverket där det är individen, aktören och viljan eller intentionen hos denne som lyfts fram. I den tredje inriktningen är det länkarna i nätverket som fokuseras och de sociala relationerna och innehållet i förbindelserna snarare än individernas inre liv är av intresse (Aronsson m fl, 1999).

Nätverksbegreppet har idag fått en renässans, men kanske främst utanför det sociala arbetsområdet. Det är på väg in i vardagsspråket. Om vi frågar mannen på gatan vad han förknippar med nätverk kommer han förmodligen att associera med datorer och IT. IT-branschen är i dag fylld med nätverkstjänster vars uppgift är att samordna olika delar i en större helhet.

Vid ett seminarium på Fortunagården, där personalen fick diskutera olika frågeställningar ingick frågan: Vad är ett nätverk? Personalen menade att nätverk är förgreningar av relationer som har eller har haft betydelse för huvudpersonen (kvinnan). Det kan vara både positiva och

negativa kopplingar. Såväl privata som professionella personer ingår i nätverket. Nätverket är föränderligt och ett arbetsredskap i behandlingen.

Eftersom nätverk är ett begrepp som dyker upp inom många olika sammanhang är det antagligen viktigare att ställa frågan vad ett nätverk är än att ge ett entydigt svar. Nätverket finner sin definition i den kontext där det är närvarande. Det jag vill framhålla är att någon allmän-giltig definition inte har lika stor betydelse som att det skapas en relativt likvärdig och sam-stämmig förståelse i det sammanhang där nätverksarbetet äger rum.

En annan illustration av nätverk är filmen *A Straight Story* av David Lynch där huvud- personen Alvin Straight företar sig en resa på en åkgräsklippare. Han är en gammal man snart vid slutstationen av sitt liv. Under många år har han varit osams med sin bror. Han vill åter- förenas med sin bror och försonas med honom innan det är för sent. Han är inte tillförlitlig bakom ratten på en bil. Han har dock en åkgräsklippare och till den bygger han en kärra som får utgöra hans husvagn under den ca 50 mil långa resan till den plats där hans bror bor. En kväll när han slagit läger för natten vid sidan av vägen kommer en flicka i tonåren fram till elden där han lagar sin kvällsmat. Flickan berättar att hon är på rymmen för att hon är gravid och att hon är rädd för hur hennes föräldrar ska reagera om de får veta. Alvin Straight frågar flickan om hon säkert vet om rymma är rätt val och flickan rycker på axlarna.

Sedan berättar den gamle mannen för flickan att när hans barn var små gav han var och en av dem en pinne och anmodade dem att bryta av den. Alla barn hade naturligtvis klarat av det. Därefter bad han dem knyta samman pinnarna i en bunt. När de gjort så bad han dem återigen att bryta av dem. Den här gången var det inte möjligt, Alvin berättade för flickan det han berättat för sina barn. Pinnarna är var och en av dem, men den sammanbundna bunten är familjen.

Nätverksbegreppet har sitt ursprung i socialantropologin. I inledningsskedet av ett nätverks- arbete finns ett socialantropologiskt förfarande. Det är att likt antropologen vara en utanför- stående som kommer in i andra människors livsvärld. En vanlig beskrivning av den antro- pologiska metoden är att sitta på axeln på sin informant och tillsammans med denne se, under- söka och förstå kulturen där fältstudien görs. I antropologin kan kulturerna vara annorlunda eftersom det traditionella arbetsfältet är så kallande primitiva samhällen. Eftersom såväl språk som kultur måste förstås sker sådana fältstudier under minst ett år (Keesing, 1981).

De data antropologen eller nätverksarbetaren samlar in blir konstruktioner som skapas i mötet med det vi studerar. Antropologen Paul Rabinow illustrerar detta med hjälp av en mening från Paul Ricoeur, fransk hermeneutiker. ”Förståelsen av mig själv sker via omvägen av förstå- elsen av den andre.” Den hermeneutiska förståelsen sker i en spiralprocess där varje ny förstå- else bygger på en tidigare och den tidigare förstås genom den som kommer. Vår förståelse av den andre, i vårt fall nätverket, skapas via omvägen av förståelsen av oss själva. Därmed blir varje bild och uppfattning vi får av ett nätverk även föremål för en moralisk, etisk och till och med fördomsfull frågeställning om den förståelse vi begagnar oss av. Genom jämförelsen av antropologin blir det vi ska förstå i relation till ett nätverk inte ett psykologiskt freudianskt eller objektrelationsteoretiskt jag. Det är ett kulturellt och historiskt jag som är situerat i en kontext, som är i en ständigt föränderlig värld av mening (Rabinow, 1977; Keesing, 1981).

Fortunagården och nätverksprojekt

För att ge en bild av kontexten där nätverksarbetet har bedrivits vill jag först presentera Fortunagården och det nätverksprojekt institutionen varit sysselsatt med. Beskrivningen utgår dels från mina besök på institutionen och dels diskussioner med personal, samt två texter: *Med familjen för förändring, föräldraprojekt på särskilda ungdomshem och LVM-hem 1995–1998* av Martha Kesthely och *Nätverksarbete på Fortunagården – en processbeskrivning ur ett treårsperspektiv* av Ell-Marie Wärmegård och Michael Anderberg.

Fortunagården i Värnamo är en LVM-institution för kvinnliga missbrukare. Den är belägen bland tallar i utkanten av ett sjukhusområde. Institutionen består av en låst och en öppen avdelning med sammanlagt 16 platser. Verksamheten startade vintern 1992 med ett uppdrag att motivera kvinnorna till frivillig vård på annat behandlingshem eller i hemmiljön. Målgruppen för Fortunagården är kvinnor från 20 år och uppåt. Kvinnorna har ett alkoholmissbruk eller blandmissbruk där även läkemedel, amfetamin, hasch och heroin kan ingå. En del av kvinnorna har även psykiatrisk problematik. Andra har levt ett fungerande socialt liv, men där obearbetade trauman medfört att kvinnan påbörjat eller kraftigt förstärkt ett drogmissbruk.

1995 blev institutionen tillfrågad att delta i nätverksprojektet, *Föräldraprojekt på särskilda ungdomshem och LVM-hem 1995–1998*. Projektet genomfördes i samarbete mellan SiS, Föräldraföreningen Mot Narkotika (FMN), Sveriges Invandrare Mot Narkotika (SIMON) och Hassela solidaritet. Projektets syfte var att skapa förutsättningar för att förebygga återfall i destruktivt beteende genom att utveckla metoder för samarbete med föräldrar och anhöriga där de är mer delaktiga i behandlingsprocessen.

I *Nätverksarbetet på Fortunagården – en processbeskrivning ur ett treårsperspektiv* beskrivs hur den ändrade inriktningen påverkat hela behandlingsinnehållet. Fortunagårdens personal hade redan tidigare gjort upptäckten att de behandlingsplaneringar som upprättats under institutionsvistelsen sällan höll när kvinnorna kom hem till sin egen verklighet. Anledningen troddes vara att den distans och annorlunda tillvaro som LVM-tiden innebär skapar en skev bild av den vanliga livssituationen för behandlaren. Avståndet till den tillvaro där bekymren försvårar realistiska behandlingsplaneringar. Genom nätverksprojektet, menar personalen, skapades ett nytt sätt att tänka. I dag involveras kvinnans hela nätverk i behandlingsplaneringen.

Under det seminarium på Fortunagården jag tidigare refererade till fick personalen även frågan om de förändrat sitt sätt att bemöta kvinnorna som kommer till Fortunagården sedan de började med nätverksarbetet. Personalen gav uttryck för att nätverksprojektet givit större helhetstänkande och en betoning av att människan lever i ett sammanhang. Det har medfört att de nu även tar med den del av nätverket som de tidigare bedömt vara negativt och då uteslöt. Det har genom nätverksarbetet visat sig att personalens bild av vad som var negativt respektive positivt inte alltid är självklart och framförallt inte alltid överensstämde med deras tidigare uppfattning. De menar vidare att det har blivit lättare att motivera kvinnorna när de har fler verktyg. Bemötandet av personer som finns i kvinnans nätverk har också blivit annorlunda, mer respektfullt och ödmjukt. Till sist fanns det kommentarer om att nätverksarbetet förändrat samtalet med kvinnorna genom att de blivit öppnare i sitt sätt att se på kvinnornas situation.

När det praktiska nätverksarbetet ska påbörjas är det viktigt att det är förankrat hos socialtjänsten. Anledningen är att de är placeringsansvariga och att nätverksarbetet påbörjar en

process som fortsätter när kvinnan återvänt till hemorten. Kvinnan gör inledningsvis en nätverkskarta för att inventera nätverket. På kartan anger kvinnan vilken relation hon har till dem som finns med.

Efter det att nätverket inventerats finns två olika vägar att gå. Antingen kallas hela nätverket samman eller så fokuseras på en del av nätverket för att arbeta med en särskild relation. Under nätverksmötet är trygghet och ett gott omhändertagande av stor vikt, varför det förutom nätverksledaren finns så kallade hjälpjag med under mötet som stöd. Mötena har ofta en huvudfrågeställning som berör hur de olika personerna kan bistå med stöd och hjälp för att kvinnan ska skapa ett drogfritt liv.

Ansvarsfördelning kring beslut och nya nätverksmöten är viktiga frågor som alltid behandlas i slutet av varje möte. Bilden jag ger här är översiktlig, men den kommer att konkretiseras längre fram i texten där intervjuerna utgör utgångspunkten för resonemangen.

Nuvarande projekt, *Uppföljande nätverksarbete efter avslutad LVM-tid på Fortunagården*, som bedrivits under åren 2000 och 2001, kopplas till övrig eftervård på institutionen. De intervjuer som pilotstudien omfattar gällde pågående, ej avslutade nätverksarbeten efter avslutad LVM-tid.

Pilotstudien

I de inledande diskussionerna med Ell-Marie Wärmegård, projektledare för nätverksprojektet på Fortunagården och de vetenskapliga ledarna docent Anders Bjerkman och fil dr Tore Brännberg bestämdes att en strävan i undersökningen skulle vara att de som deltagit i nätverksarbetet skulle komma till tals. Tanken var att skapa möjligheter för dem att uttrycka sina tankar och funderingar på nätverksarbetet från sitt perspektiv. Mot den bakgrunden kom studien att ha en kvalitativ ansats.

Första delen av texten vilar på en teoretisk studie av nätverkslitteratur. Tankarna bakom att först göra en forskningsinventering var att få en översiktlig bild av nätverksområdet, samt en förberedelse inför de kommande intervjuerna. I litteraturstudiet fanns även ett mer begränsat sökande efter närliggande studier som kunde relateras till Fortunagårdens verksamhet. Ett sådant material skulle bistå med att finna avgränsningar. Syftet var dels att finna eventuella mörka fläckar, frågeområden där inga eller få studier genomförts och dels möjligheter till jämförelser.

Det här är en pilotstudie med ett underliggande syfte att pröva frågeställningar och finna nya för en eventuell större studie. Litteratur om nätverksarbete med institutionsplacerade missbrukande kvinnor har inte varit möjliga att finna. Faktum är att studier där de som deltagit i studierna kommer till tals är få. Den omfattande litteraturen har något förenklat två huvudsakliga inriktningar. En med fokus på metod, där olika sätt att bedriva nätverksarbete beskrivs och en där nätverk är ett forskningsobjekt där nätverket och/eller dess påverkan på den enskilde är i fokus.

Till grund för den här studien finns intervjuer med 17 deltagare från två nätverk. Tillsammans med ett seminarium och gruppdiskussioner med personalen på Fortunagården utgör intervjuerna pilotstudiens empiriska material.

Diskussionerna under förberedelserna för studien syftade till att få grepp om vad som var intressant ur Fortunagårdens perspektiv och vilka nätverk som var möjliga att intervjua. Kriterierna för de två nätverk som valdes ut var främst att de hade varit med om ett antal nätverksmöten för att de skulle kunna uttrycka sig utifrån en någorlunda omfattande erfarenhet. Av nätverken intervjuade Ell-Marie Wärmegård från Fortunagården ett och jag själv det andra. Beslutet att vara två intervjuare grundade sig i Fortunagårdens ekonomiska förutsättningar för det här projektet.

Att delta i en kvalitativ intervju är betydligt mer krävande för den som intervjuas än en enkätundersökning, där det handlar om att läsa frågor och ange ett svar bland flera i förväg utvalda alternativ. Den intervjuade måste i en kvalitativ intervju redovisa sina åsikter, tankar och funderingar kring ett tema. Av den anledningen är det viktigt att det är frivilligt att delta och att den som intervjuas får information om studien som han eller hon deltar i, samt vad den har för syfte (Magne Holme & Krohn Solvang, 1996).

De nätverk som valdes ut under de förberedande diskussionerna fick först frågan om intresse att delta i studien på ett nätverksmöte. Genom telefonkontakt med kvinnan som är huvudperson i det ena nätverket fick jag adresserna till de övriga i hennes nätverk. Jag skickade sedan ett brev till var och en där jag presenterade mig själv och beskrev studiens syfte. Jag klargjorde även att allt material skulle avkodas för att omöjliggöra identifiering, samt att jag skulle kontakta dem via telefon. Tre personer avböjde av olika anledningar att delta.

Fyra olika huvudelement kan påverka intervjun och är därmed avgörande för resultatet för en undersökning. Dessa är frågornas teman, roller, aktörer och kulisser. Olika teman kan självklart vara mer eller mindre svåra att tala om. Rollerna vi har i intervjusituationen påverkar vårt beteende. Vem är den som intervjuas, vilket yrke, kulturell bakgrund o s v. Aktörernas förmåga att delta i samtalet handlar om intervjuarens förmåga att fånga upp signaler. Kulissen eller miljön där intervjun sker är viktig. Hur en person svarar på olika frågor kan vara olika beroende på i vilket sammanhang han eller hon befinner sig i när en fråga ställs (Magne Holme & Krohn Solvang, 1996).

Genom att de intervjuade informerats i förväg om studiens innehåll, fanns möjligheten att i viss mån förbereda sig även om de inte visste de specifika frågeområdena. Frågefälten under intervjun rörde deras syn och upplevelse av nätverksmötena och nätverksarbetet. Det innebär att de mer personliga ämnen som berörs under nätverksmötena inte var nödvändigt att fördjupa sig i, även om flera gav reflektioner om det. Vad det gäller rollerna var mitt perspektiv att försöka se alla som nätverksdeltagare och därmed bortse från yrkesroller och familjeroller. Det var naturligtvis en strävan, men det blir exempelvis självklart annorlunda att sitta med kvinnan som är huvudperson i nätverket och de övriga. Aktörernas delaktighet påverkas av intervjuarens lyhördhet. Här finns även ett etiskt perspektiv att vara aktsam på. Den som blir intervjuad måste få möjlighet att själv avgöra vad han eller hon är villig att svara på och redogöra för. När det gäller kulissen slutligen hade jag den förmånen att diakonissan var vänlig att låna ut en lokal. Det innebar att intervjuerna kunde genomföras utan störningsmoment i en neutral miljö. Intervjuerna med Fortunagårdens personal genomfördes på Fortunagården.

En del av kulissen är också bandspelaren. Ingen av deltagarna hade något emot att intervjuerna bandades. Fördelarna med att banda intervjun är att det ger större möjligheter att koncentrera sig på samtalet. Intervjusituationen är till sin natur konstlad och de flesta forskare

menar att en bandspelare varken gör till eller ifrån. Intervjun var uppbyggd av frågefält med vissa stödord för att åstadkomma ett så fritt samtal som möjligt.

Intervjuerna berörde ett pågående nätverksarbete. För att svara på frågorna blev det naturligtvis nödvändigt för deltagarna att försöka minnas hur de nätverksmöten de deltagit i varit. Vid retrospektiva intervjuer är det till fördel om minnet kan hängas upp vid vissa konkreta händelser eller situationer. Det var fallet i det här sammanhanget då intervjufrågorna främst var om nätverksmöten (Repstad, 1993). Intervjuerna varade mellan 45 minuter och en timme. Alla intervjuer har därefter skrivits ut. Inför sammanställningen av den här texten har jag fått ta del av utskriften av de intervjuer som utfördes av Ell-Marie Wärmegård.

Att skapa ordning i det utskrivna intervjumaterialet är ett strävsamt arbete. Intervjuerna har blivit lästa flera gånger. Jag har sökt efter gemensamma teman i intervjuerna. Väl här i texten har jag med utgångspunkt från intervjuerna relaterat till olika delar av nätverksteorin. Eftersom det empiriska materialet är begränsat är det inte möjligt att göra några väl underbyggda antaganden. Jag har istället försökt att lyfta fram perspektiv jag funnit vara möjliga med utgångspunkt från relationen mellan det som sagts i intervjuerna och litteraturen. De resonemang som presenteras kan ses som tänkbara tanketrådar för nya diskussioner och nya frågeställningar.

Det finns en strävan att deltagarna i nätverken ska komma till tals. Därför kommer det att finnas gott om citat från de intervjuer som gjorts. Anledningen är att utanförstående ska få del av upplevelsorna och synpunkterna från dem som varit delaktiga i ett nätverksarbete. För personalen på Fortunagården blir det också en möjlighet att, om än i begränsad omfattning, få feedback på sitt arbete.

Nätverksbegreppets ursprung

Nätverksbegreppet har sitt ursprung i socialantropologin (t ex Samuelsson, 1995; Scott, 1991; Fyrand, 1994; Svedhem, 1985). Med influenser från Durkheim studerade Radcliff-Brown riter för att utifrån dem förstå kollektivets sammansättning och sociala strukturer. För att förtydliga sina iakttagelser använde han sig av textila metaforer som väv och nät. Radcliff-Brown menade att vi måste förstå en individ i förhållande till den grupp hon är medlem i. Inom en social struktur som är uppbyggd av sociala relationer mellan människor finns det rättigheter och skyldigheter utifrån den sociala position eller roll individen innehar. Stabiliteten i en social struktur är avhängig av hur individerna fungerar tillsammans och hur de kan möta omvärldens förändring (Svedhem, 1985; Keesing, 1981; Scott, 1991).

En antropolog som kom att vidareutveckla Radcliff-Browns synsätt och som oftast nämns när nätverksbegreppets ursprung redovisas är Barnes. Barnes gjorde sina fältstudier i den lilla fiskebyn Bremes strax söder om Bergen på Vestlandet i Norge. Där studerade han det sociala samhandlingsmönstret. Barnes införde begreppet socialt fält och i det följde han en människas direkta kontakt och i vissa fall indirekta kontakter med andra. Exempel på ett socialt fält kunde vara kommunens drift och var då att beteckna som ett stabilt fält, medan kontakterna inom fisket var mer variationsrika. För att åskådliggöra kontaktvägarna ritade Barnes linjer mellan människorna som hade kontakt. Han fann då en slående likhet mellan sina figurer och de fiskenät som var upphängda på stranden. De fick därmed bli en illustration för det sociala nätverket (Radcliff-Brown, 1940; Fyrand, 1994; Svedhem, 1985; Cochran m fl, 1990).

Från början är alltså nätverksbegreppet en beskrivning av ett sammanhang där det mellan människor existerar mer eller mindre regelmässiga relationer. I sin ursprungliga form är det mer en illustration än ett entydigt analysbegrepp. Det har sedan kommit att få en mångfasetterad historia och frågan är vilket kunskapsgap nätverksbegreppet fyller (Aronsson m fl, 1999).

Vi tänker oss att nätverk är ett naturligt inslag i var individs vardag, men likväl är det ett fackuttryck som ska beskriva kontakt och samarbete mellan människor (Fyrand, 1994). Det är något som vi utanförstående socialarbetare eller forskare tillför för att hantera den komplexitet vi ställs inför. Från socialantropologin närmade sig nätverksbegreppet fältet för socialt arbete via en antropologisk studie av 20 Londonfamiljer och deras nätverk som Elisabeth Bott genomförde på 1950-talet (Bott, 1971).

Struktur – form – analys

Nätverksstudierna syfte är såväl att beskriva som att analysera existerande nätverk. I studiet av strukturen blir det länkarna, relationerna som ska definieras. Bott gör en skillnad mellan täta och glesa nätverk (Bott, 1971). Mitchell, en antropolog som var influerad av strukturalisterna, gör en åtskillnad mellan morfologiska karaktäristika som behandlar mönstret i nätverket och interaktionella karaktäristika, d v s relationernas natur. Exempel på de morfologiska är förankring, vem som är i centrum, närhet, täthet och räckvidd. De interaktionella talar om innehåll, exempelvis vän, släkt, yrke, riktning, enkel eller ömsesidig relation, varaktighet, intensitet och frekvens (Bergerhed m fl, 1985).

Att analysera nätverket utifrån de här begreppen har fortsatt med begrepp som frekvens, som dock inte behöver tala om relationens betydelse, varaktighet eller de förändringar över tid som

det perspektivet medför. En annan faktor han tar upp är huruvida en relation är ensidig eller flersidig. Umgås exempelvis personerna enbart på arbetstid eller är det en vänskap som även medför kontakt utanför arbetet. Schifloe tar även upp relationernas styrka, symmetri som anger balans och inflytande, samt ömsesidighet, om personer anger varandra i ett nätverk (Schifloe, 1992). Ömsesidighet och att relationerna existerar på flera nivåer anges som viktiga faktorer i en studie av nätverksarbete på barnbyn Skå (Hessle, 1995). Samma iakttagelse gör Klefbeck och Forsberg och benämner relationerna som uniplexa eller multiplexa (Fyrand, 1992).

Nätverk som verktyg – praktisk metod

Inom socialt arbete har nätverksarbete eller nätverksterapi blivit ett metodbegrepp. En utgångspunkt i det arbetet är vanligtvis nätverkskartorna som varierar i utförande. Det finns de av familjeterapi inspirerade kartorna, som har likheter med de som Barnes ritade i Bremmes. Personer anges utifrån olika symboler och streck med olika innebörder. Tanken är att den ska ge information om relationerna mellan olika individer och vilka funktioner de olika relationerna har (Svedhem, 1985).

Nätverkskartor kan även vara cirkelformade med varierande antal tårtbitar. Huvudpersonen är mittpunkt och får till uppgift att skriva ner personerna i de olika fälten utifrån närhet till sig själv. Den ursprungliga var indelad i fyra fält; familj, släkt, vänner/grannar, arbete/skola. BUP i Lund arbetar utifrån en karta som utökats med två fält, fritid och myndighetskontakter (Hult m fl, 1996). Det går även att kombinera de olika kartorna. Utgångspunkten är en cirkel, men de personer som angetts binds samman med linjer. Den övre delen där familj och släkt finns representerar det stabila, ödet. Det är människor till vilka huvudpersonen är förenad med blod. Den nedre delen beskriver den dagliga verksamheten, dess förändring.

Kartan kan också användas historiskt för att utröna vilka relationer som var aktiva förr eller för att ge en önskad framtidsbild (Forsberg & Wallmark, 1998). Kartritningen är när den används viktig i det initiala skedet. Den anger tonen för resten av arbetet och ger den ram inom vilken arbetet kan ske (Pancoast, 1992). Kartan är naturligtvis viktig för nätverksarbetaren eftersom den ger en bild av den verklighet som personen lever sitt liv i och de resurser som står till buds (Svedhem, 1985; Hult m fl, 1996).

I nätverksarbetet finns exempel på processinriktade möten som kan jämföras med de rådslag som hölls i byalag förr för att lösa ett problem. De strukturerade mötena påminner mer om överläggningar mellan arbetsgivare och fackföreningar (Svedhem, 1985). Processinriktade möten kan vara fullskaliga där det finns en strävan att alla ska vara med eller fokuserade där de personer som är berörda av problemet som ska lösas är med. Nätverksmötena består sedan av tre huvudfaser, 1) sammankalla, 2) knyta samman nätverket, 3) ändra ansvarsfokus från terapeuten till nätverket (Forsberg & Wallmark, 1998). Här är inte plats eller syfte att göra en stor genomgång av nätverksmetoder. Såväl Svedhem, Forsberg & Wallmark och Fyrand ger goda inblickar i metod och fallbeskrivningar som tydliggör hur arbetet utifrån metoderna gestaltat sig i praktiken.

Nätverk som stöd och dess betydelse för hälsan

En del nätverksstudier har fokus på det stöd som utgår från ett nätverk. En svårighet kan vara att skilja mellan de relationer i nätverket som ger stöd från dem som inte tillhandahåller stöd. Det är inte självklart att alla relationsband innebär ett stöd (Vaux, 1988).

Att ha tillgång till socialt stöd har stor betydelse för hälsan. Det medför en ”känsla av sammanhang” som grundar sig på en tillvaro som kännetecknas av begriplighet, hanterbarhet och meningsfullhet. Perspektivet benämns salutogent, vilket har den etymologiska betydelsen, hälsans ursprung. Det står i motsatsförhållande till det patogena synsättet som är upptaget av sjukdomarnas ursprung. Aron Antonovsky som myntade begreppet salutogen undrade hur det kom sig att vissa klarade av stora svårigheter i livet medan andra inte gjorde det (Antonovsky, 1991). Vad är då socialt stöd?

Vaux refererar i *Social Support –Theory, research, and intervention* till en studie gjord av Caplan som anger tre huvudtyper av socialt stöd; 1) hjälp att mobilisera resurser och hanteandet av känslomässiga bekymmer, 2) att dela uppgifter med någon, 3) att bistå med materiellt och emotionellt stöd i stressade situationer. Vaux refererar även till en annan studie av Gottlieb där ensamstående mödrar intervjuades om hur de blev hjälpta i relation till ett visst bekymmer. Av resultaten framgick fyra huvudkategorier. Känslomässigt stöd, problemlösning, indirekta personliga influenser och aktiv hjälp i hemmiljön.

Stödnätverket är enligt Vaux den del av det större nätverket till vilket individen vänder sig rutinmässigt för att erhålla stöd eller från vilka det utgår ett spontant stöd. Ett sådant stöd från nätverket kan naturligtvis variera. Sex stödbeteenden framgår tydligare än andra. Emotionellt stöd, feedback, råd och vägledning, praktiskt stöd, finansiellt/materiellt stöd och socialt stöd. Stödet kan konkretiseras i specifika uttryck.

Direkt skyddande handling är hjälp som ges i en situation som annars skulle medföra stress eller bekymmer.

Vaccination är ett subtilt stöd. En person är medveten om en resurs och är samtidigt väl bekräftad från omgivningen. När det av någon anledning blir annorlunda tas det som undantag från det normala.

Primär uppskattad vägledning är en stödjande handling i form av råd, förklaring som kan ändra upplevelsen av en situation. Att ha misslyckats med något och någon ger en förklaring om varför det skett, samt ger orsakerna som personen själv inte sett för att han eller hon varit upptagen av det som skett.

Stödjande i direkt handling är direkt assistans när ett krav från omgivningen dyker upp eller ett problem ska lösas. Det är således handlingar med fokus på problemet och inte upplevelsen av det.

Sekundär uppskattad vägledning är ett stöd som inte är riktat direkt mot bekymret utan här ges exempel på hur problemet kan lösas, exempelvis att berätta egna erfarenheter, förslag var hjälp kan sökas o s v.

Emotionellt stöd riktar sig mot känslan som uppstått ur en händelse oavsett vilken, att finnas till för någon annan.

Avledning är att göra något annat istället för att grubbla över det som bekymrar. Vanligtvis är stödet av socialt aktiv karaktär som exempelvis biobesök. Frågan är vad ett nätverk bör innehålla av olika former av stöd för att det ska vara verksamt (Vaux, 1988).

Mobilisering – nya möjligheter

Mobiliseringsprocessen kan delas in i flera steg. 1) En krissituation. 2) Behandlaren konsulterar ett nätverkslag. 3) Behandlaren introducerar idén om nätverksarbete. 4) Förmöten med huvudperson, behandlare och eventuella stödpersoner. Om det är ett polariserat nätverk exempelvis i en vårdnadstvist är det nödvändigt med förmöten inom båda polerna. 5) Mötesplatsen bestäms i samråd med huvudpersonen. 6) Skriftlig inbjudan skrivs vanligtvis av huvudpersonen och behandlare (Forsberg & Wallmark, 1998).

Vid ritandet av en nätverkskarta, återgav jag tidigare att det vanligtvis ges instruktioner till huvudpersonen att ange dem som står närmast i relation nära centrum på cirkeln (Hult m fl, 1996; Svedhem, 1985; Forsberg & Wallmark, 1998). Tanken att de som står närmast har störst resurser för en person är naturlig, men i en ofta i nätverkssammanhang citerad artikel anger Granovetter ett annat perspektiv. Intuitivt förstår vi en stark relation eller förbindelse som en kombination av varaktighet, känslomässig intensitet, ömsesidig intimitet och tjänstvillighet. Om två personer står varandra nära är det troligt att de känner ungefär samma andra människor. Därigenom erbjuder inte de relationerna möjligheter till nya erfarenheter eller att skapa nya handlingsvägar för en person. De delar samma kontext och därigenom är de alternativ som står till buds redan kända. De personer som erbjuder broar till andra nätverk och nya kontakter befinner sig i stället i periferin i en persons nätverk (Granovetter, 1973). I den kvalitativa studien av familjerådslag fanns också exempel på att Granovetters resonemang är gångbart. Personer som vid första anblick verkade perifera bidrog till uppslag och lösningar (Andersson & Bjerkman, 1999).

Med utgångspunkt från Granovetters tankar om starka och svaga länkar vidareutvecklade den amerikanske forskaren Nan Lin tematiseringen. Utgångspunkten för Lin är utbytes teoretisk, där handlingarna är av antingen instrumentell eller expressiv karaktär. Med instrumentella handlingar avses handlingar som vidtas för att uppnå vissa mål, men som samtidigt är möjliga att skilja från medlen. Expressiva handlingar är handlingar där det inte är möjligt att urskilja mål från medel lika tydligt. De handlingarna har till syfte att upprätthålla snarare än att skapa nya anknytningar. En social resurs är en resurs som befinner sig inom en individs sociala nätverk. En person har således inte direkt tillgång till den. För att få det måste hon använda sig av direkta eller indirekta sociala anknytningar. Lin menar genom sitt utbytesteoretiska perspektiv att samhällsstrukturen är pyramidal och därigenom hierarkisk i sin organisation. Tanken är att en person med hög position kan mobilisera ett högre mått av sociala resurser. Det grundar sig på antagandet att användandet av personliga kontakter är av betydelse för det instrumentella handlandet, således att nå specifika mål. Framgången för de instrumentella handlingarna är beroende av de sociala resurser varje person kan erbjuda. Lin gör i sina undersökningar iakttagelsen att människor tenderar av expressiva anledningar att ha ett större mått av relaterande till andra som är lika dem själva. En persons ursprungliga sociala nivå är positivt relaterad till de sociala resurser som är möjliga att erhålla från en kontakt. Utifrån det perspektivet och med anknytning till Granovetters teori om den instrumentella betydelsen av svaga anknytningar konstaterar Lin att svaga anknytningar snarare än starka är viktiga för att nå goda sociala resurser. I det nära nätverket ingår främst personer som är lika varandra. Kontakterna med de som är olika bärs upp av svagare länkar. Genom att använda sig av dem når personen andra nätverk med annan information och andra influenser. Lin formulerade sin teori bland annat genom en undersökning av hur människor fick sina första anställningar (Lin, 1986).

Per Nyberg genomförde en studie av familjers sätt att lösa vardagliga bekymmer av varierande natur och formulerade hypotesen att hushåll med nätverk som beskrivs som instrumentella, löser i större utsträckning problem med hjälp av det informella nätverket. I sin kvantitativa studie finner han dock endast svagt stöd för denna hypotes (Nyberg, 1987).

Socialekologi

Var vi sätter gränserna för ett nätverk har med utgångspunkt från resonemanget ovan stor betydelse. Den teori vi hemfaller åt är aktiv vid valet av vilka personer vi anser ska vara deltagare i ett nätverksarbete. Ett nätverksarbete är ett nedslag i tid och rum och valet av vilka som ska delta anger var vi sätter gränsen. Oavsett var gränsen sätts är omvärlden ständigt närvarande. Urie Bronfenbrenner för in begreppet ekologi i samhälls- och humanvetenskapen. Han menar att: "Utveckling definieras som en persons utvecklande uppfattning av den ekologiska omgivningen och relationen till den, såväl som personens ökade kapacitet till att utveckla, bibehålla och hantera innehållet" (Bronfenbrenner, 1981 sid 9)

Vi omges av olika system som har direkt eller indirekt påverkan på individen. Närmiljön som består av ett mönster av aktiviteter, roller och interpersonella relationer och som upplevs av individen i en given livssituation med fysiska och materiella karakteristika kallar han mikrosystem, till exempel hemmet eller lekplatsen. Relationerna och aktiviteterna är byggstenarna och det är upplevelsen som är det väsentliga. Bronfenbrenner hänvisar till en studie som Lewin gjorde av frontlinjen under första världskriget där den givna situationen förändrade naturen. En kulle med ett träd blev exempelvis utkikspost. Omgivningen blir meningsbärande av en specifik tillvaro som möjliggör en kontextuell förändring (Bronfenbrenner, 1981).

Vi befinner oss här på en fenomenologisk nivå enligt Bronfenbrenner. Vi kan jämföra med Sartre som menar att varje ögonblick i vårt medvetna liv innebär en skapelse, inte bara ett nytt arrangemang utan en ny existens (Sartre, 1991). Därigenom är varje nätverk en del av vår egen skapade livsvärld, men samtidigt är vi själva delar av andras nätverk och meningsbärande för deras tillvaro. Nästa område i Bronfenbrenners ekologi är mesosystemet. Det innehåller två eller flera mikrosystem där individen deltar, exempelvis familjen, arbetet och det sociala umgänget. Mesosystemet formas av att individen rör sig mellan de olika systemen, samt att andra deltar i flera av individens system eller att det sker en kommunikation mellan dem. De olika systemen en individ deltar i påverkar varandra och på de personer individen möter i de olika systemen.

Ytterligare en uppsättning roller som inte är i direkt aktiv relation till, men ändå utövar påverkan på individen är ett exosystem. Vi bör således vara medvetna om att i ett nätverk där ett visst antal människor deltar har var och en av dem andra nätverk som inte är i direkt relation till den givna situationen men som har en indirekt påverkan. Hur en person som är en del av ett nätverk exempelvis har det på sitt arbete påverkar naturligtvis individen. Makrosystemet är nästa nivå i Bronfenbrenners socialekologiska perspektiv och hänvisar till fasthet i form och innehåll. Vi talar här om ideologiska och kulturella samhällsstrukturer. Men i ett ekologiskt perspektiv är även det systemet av betydelse (Bronfenbrenner, 1981). Relationerna mellan människor i ett nätverk synliggör också samhällets sätt att fungera (Aronsson m fl, 1999).

Mänsklig utveckling är en process där individen är i behov av en mer utbredd, differentierad och säker uppfattning om sin ekologiska omgivning. Det ger ökad motivation och möjliggör aktivitet, vilket i sin tur är en förutsättning för att bibehålla sin sociala omgivning eller att

rekonstruera den. För att det ska vara möjligt att se om utveckling har skett är det nödvändigt att individen bär med sig sin förändrade uppfattning och upplevelse till andra fält eller tider där de synliggörs. Om exempelvis en person i en situation talar om aktiviteter han gjort eller kommer att göra i en annan situation visar han en förmåga att ha ett ”mentalt” mesosystem. En individs utveckling är därmed en funktion av de aktiviteter som hon varit engagerad i och som sedan blivit en del av hennes psykologiska fält. Det kan ha skett genom direkt deltagande eller genom att det attraherat hennes uppmärksamhet (Bronfenbrenner, 1981).

Nätverkets sammansättning

Intervjumaterialet är utgångspunkten för resonemangen i texten. Jag kommer också att relatera till delar av det nätverksteoretiska avsnittet. Eftersom det empiriska materialet är begränsat blir det jag beskriver reflektioner och funderingar som väckts hos mig. För att ge läsaren en bild av nätverken kommer här nedan beskrivning av nätverkens sammansättning.

Nätverk 1 består av huvudpersonen som jag i den här texten ger namnet Karin, hennes far, faderns särbo, diakonissa, barnflicka, kontaktperson från socialtjänsten, socialsekreterare, syster, bror, före detta make, alkoholterapeut, socialsekreterare från familjeenhet och representanter från Fortunagården. De här personerna har deltagit i nätverksmöten, men alla har inte varit närvarande vid alla möten. Huruvida de har deltagit eller ej har berott på olika anledningar. Framförallt har närvaron varierat beroende på vilka frågor som tagits upp vid respektive möte. Exempelvis var den tidigare mannen och familjeenheten närvarande då frågor om umgänge med dottern var tema för nätverksmötet. Samtliga deltagare har inte intervjuats. Två nätverksdeltagare och den av socialtjänsten förordnade kontaktpersonen var inte möjlig att arrangera intervju med på grund av att hon arbetade på annat håll. Således gjordes nio intervjuer.

Nätverk 2 består av huvudpersonen som i den här texten får namnet Anna, hennes dotter, dotterns sambo, Annas mamma, diakonissa, två socialsekreterare och vid ett möte en annan dotters socialsekreterare, samt representanter från Fortunagården. Annas socialsekreterare intervjuades, medan den yngsta dotterns socialsekreterare inte har intervjuats.

I inledningen av alla intervjuer talade jag med deltagarna om vilka som var med i nätverket och hur urvalet gick till. Tanken var att få en bild av hur nätverket såg ut ur vars och ens perspektiv och var gränserna för nätverket sattes. Nätverksarbetet påbörjas under kvinnans vistelse på Fortunagården där framtagandet av vilka som ska ingå i nätverket sker genom att arbeta med nätverkskartor och samtal mellan kvinnan och hennes kontaktperson. Vad som framkom i intervjuerna var att kvinnorna har ett stort inflytande över sammansättningen. Det som också utmärkte svaren under samtalet var en utbredd acceptans för den sammansättning som kommit till. Ingen delgav under intervjun att någon inte borde vara med i nätverket eller att de saknade någon. Karin besvarade frågan om hon haft stort inflytande över nätverkets sammansättning på följande sätt:

”Ja, helt och hållet. Det är som jag förstått vitsen med nätverket. Att jag kan välja de människor som är viktiga för mig.”

Fadern i samma nätverk ger följande bild:

”Hela familjen har ju fått frågan. I det enskilda fallet är det ju en individuell konstruktion kan man säga. Det går ju inte ta in vem som helst från gatan.”

Nätverkets sammansättning är intressant ur den aspekten att det inte enbart består av familjen. Vi tänker att nätverket består av människor som finns runt en person och som på något sätt har betydelse. Som jag nämnde i teorikapitlet ges exempelvis vid ritandet av en nätverkskarta ofta instruktionen att ange dem som står närmast i relation nära centrum på cirkeln (Hult m fl, 1996; Svedhem, 1985; Forsberg & Wallmark, 1998). Tanken är att de som står närmast också har störst resurser för en person.

Det syfte nätverksarbetare har med nätverksarbetet är också en del av frågan kring sammansättningen. Hur vi ser på nätverk, dess funktion och uppgifter i en människas liv påverkar naturligtvis vilka som ska vara närvarande. Även om kvinnorna i vårt exempel själva får göra urvalet av deltagare sker det i en dialog med personal från Fortunagården.

Vid seminariet på Fortunagården där personalen gruppvis resonerade över begreppet nätverk gällde en fråga nätverkets funktion. En sammanfattning av personalens uppfattning var att nätverket skulle ge liv, handling och stöd etc i en människas liv. Nätverket ansågs viktigt för att med kvinnornas tillåtelse möjliggöra bättre informationsutbyte mellan myndigheter. Dessutom uttrycktes att nätverksarbetet skulle presentera positiva kontakter, bygga broar och ge nätverket chansen att välja stöd i strävan mot nykterhet. Slutligen uttryckte personalen att arbetet syftade till att hjälpa kvinnan att se sig själv i ett socialt sammanhang. Ur de här diskussionerna vill jag lyfta fram uttrycken *ge liv och handling*, *presentera positiva kontakter* och *bygga broar*. Perspektiven är intressanta, men det är inte alldeles självklart att de personer som befinner sig i en nära relation är de som tillför detta.

Granowetter har fört fram tesen att ingen stark relation kan utgöra en bro till andra nätverk. Resonemanget kan förtydligas på följande sätt. Två personer a och b står varandra nära och har en stark ömsesidig relation. Det är föga troligt att om exempelvis a har en liknande relation till c, att det inte skulle finnas någon relation mellan b och c. Granowetter exemplifierar med ryktesspridning och skvaller. Om ett rykte berättas för dem vi har en nära relation till och de för det vidare till sina närmaste vänner kommer personerna att höra ryktet flera gånger. En viktig aspekt i det här resonemanget är att ju färre indirekta svaga länkar en person har desto mer inkapslad och isolerad blir den personen i sitt nära nätverk. De personer som erbjuder broar till andra nätverk och nya kontakter befinner sig i stället i periferin i en persons nätverk (Granowetter, 1973).

Som jag nämnde i teoriavsnittet uppmärksammades de här företeelserna i den kvalitativa studien av familjerådslag. Under rådslagen fanns exempel på personer som vid första anblicken verkade perifera påfallande ofta bidrog till uppslag och lösningar som inte förväntats under rådslagen (Andersson & Bjerkmann, 1999).

I den här studien är perspektivet intressant mot bakgrund av hur personalen på Fortunagården resonerade under diskussionsseminariet. I de två nätverken som intervjuats ingår diakoner från svenska kyrkan. De kan utgöra exempel på resonemanget om svaga länkar. Diakonissan i nätverk 1 beskriver hur hon blev en del av Karins nätverk:

”Jag blev lite förundrad först utifrån Karins synvinkel. Hur kan man be en vitt främmande människa att var med. Det blir väldigt nära och det är ju mycket som läggs på bordet i samtalen. Det är ett stort förtroende man får. Jag var förundrad över att jag själv sa ja och jag minns att jag var lite nervös. Första gången gick det till så att Karin kom ner från Fortunagården med tre personer. Vi hade bestämt träff på ett fik innan ett nätverksmöte och då fick jag och hon berätta lite för varandra om vilka vi var.”

Hon hade alltså aldrig tidigare träffat Karin. Hennes medverkan i nätverket kom på initiativ från Karins tidigare kontaktperson på Fortunagården som hade haft kontakt med diakonissan tidigare. Genom sin delaktighet i nätverket symboliserar hon Granowetters resonemang på ett väldigt konkret sätt. Hon skapar nya möjligheter och sitter inte fast i något relationsmönster i det mer centrala området i nätverket. Diakonissa fortsätter sin beskrivning av sin roll i nätverket:

”Jag är den som har erbjudit henne sysselsättning. Kontakten jag har haft med Karin har varit då hon varit i arbete. Hon har då jobbat i köket i vår servering. Det trodde hon inte till en början att hon skulle klara eftersom hon har ätstörningar, men det gick jättebra, väldigt bra. Hon var uppskattad av alla gäster som kom. Vi var också på läger en vecka i somras då hennes dotter var med. Det var nog jättebra tror jag.”

Genom den här kontakten ordnas arbete inom ett område som från början verkade tveksamt på grund av vissa personliga faktorer, men som visade sig fungera mycket väl. Att någon annan skulle ha föreslagit den här typen av arbete är föga troligt. I Nätverk 2 är diakonissan också en ny kontakt för kvinnan och hon ger följande beskrivning av sin position:

”Jag är inte en myndighetsperson, mer en medmänniska. Förväntningarna på mig är kanske att vara en mer neutral person. Det var Anna själv som tyckte att kyrkan kunde vara intressant och det var hennes eget förslag. Jag förstår att Anna inte har haft så stark koppling till kyrkan. Jag har tillhandahållit lokaler för nätverksmötena.”

Här var det huvudpersonen själv som tog initiativet, men poängen är att det är en ny kontakt som skapar nya möjligheter. Att ha nätverksmöten i andra lokaler än på socialkontoret ska inte förringas, särskilt om nätverkets bild av socialtjänsten är som i nätverk 2 negativ. Att personerna i nätverken är diakonissor är antagligen ingen slump, men att belysa diakonins socialarbete är inte fokus i denna text.

För att pröva Granowetters tankar ställde jag frågan till nätverksdeltagarna om de kände eller hade kontakt med personer som de trodde kunde vara resurser i nätverket. På den frågan svarade de flesta att de trodde att det var tillräckligt med deltagare. Några avvek från det mönstret. Diakonissan i nätverk 1 menade att hon visste flera personer som skulle kunna vara en del av Karins nätverk:

”Om nätverket ska fortsätta skulle jag säkert kunna hitta någon som hon nu har fått kontakt med via sitt arbete t ex. Där har hon fått nya kontakter som jag vet är positiva och som har betytt mycket för henne. Jag tänker dels på en kvinna som hon arbetat mycket ihop med i köket och dels en kille som är anställd av oss som spindeln i nätet just på den platsen. De hade varit bra att ha med och det hade nog varit bra för Karin. Arbete på dagtid är en sak, men kvällar och helger är en annan sak. Det är viktigt att putta in mer innehåll där. Att hjälpa till med det tror jag är viktigt. Det går inte bara att tänka på att man ska ha någonstans att bo och arbeta.”

I nätverk 1 medger brodern att det finns andra i hans nätverk som skulle kunna vara en resurs för Karin:

”Ja det finns, men när jag var på den här träffen så var det rätt många personer. Jag tycker nog det räcker. Man kan inte blanda in för många heller, men visst finns det i min familj personer som står mig nära. I mitt jobb finns också personer som skulle kunna hjälpa till men som inte personligen känner Karin.”

Hur vi drar gränserna för ett nätverk påverkar arbetet. Ett snävt urval medför möjligen att alla med täta och nära relationer är närvarande, men därigenom väljs kanske nya uppslag och initiativ bort och karaktären av nätverksarbetet närmar sig antagligen det mer familjeterapeutiska. Arbetet inriktar sig då på att det finns ett relationsmönster som är dysfunktionellt och som förhoppningsvis kan förändras. Frågan om vilket syfte vi har när ett nätverksarbete ska

bedrivs står således i viktig relation till var vi väljer att sätta gränsen för nätverkets omfattning. Av den anledningen blir frågan om sammansättning inte alldeles självklar och inte heller en fråga att hasta förbi. Kanske är det av särskild vikt i det här sammanhanget, eftersom den som missbrukar har en tendens att bli isolerad. Det är möjligt att det just är de indirekta, svaga länkarna som faller ifrån först, just de som medför andra och annorlunda kontaktvägar i vardagslivet.

Privata och professionella relationer i nätverket

I det förra avsnittet resonerade jag om nätverkets sammansättning. I det här kommer jag att fortsätta med samma tema, men med en annan vinkling. På de kommande raderna är relationen mellan de privata och de professionella delarna i nätverken som är i fokus.

I litteraturen om nätverk är det främst sammansättningen av människors privata nätverk som står i fokus. Socialarbetarna eller nätverksarbetarna står vid sidan om som resurser och genomför nätverksarbetet. Att arbeta med nätverk med utgångspunkt från kvinnor boende på en LVM-institution är annorlunda. Vi talar här om en grupp i samhället som får väldigt lite utrymme. De som genomför nätverksarbetet är personal från Fortunagården. Socialsekreterare är av nödvändighet mer eller mindre delaktiga, eftersom de är placeringsansvariga. Socialsekreterarnas direkta medverkan i nätverksarbetet varierar emellertid enligt personalen på Fortunagården. Det finns exempel på nätverk som önskat att helt utesluta socialsekreteraren, vilket då accepterats. I sådana situationer får socialtjänsten den information om nätverksarbetet de behöver i sitt arbete av Fortunagårdens personal.

Nätverksarbetet bedrivs med en grupp i samhället som ofta har haft en längre tids kontakt med socialtjänsten. Det är dock inte alldeles säkert att socialsekreteraren träffat alla som finns runt kvinnorna, i alla fall inte samtidigt. Nätverksmötet blir således ett forum där det privata nätverket och de professionella hjälparna strålar samman. Vad innebär det?

Hjälpjag i nätverk 1 lyfter fram nätverksmötet som mötesplats:

”En viktig sak är att det privata och de professionella träffas. Det är en jättebra grej att de får prata med och ifrågasätta varandra. Tyvärr är det väl inte ofta vi vågar det, men det händer ju att vi har sådana nätverksmöten där det privata ifrågasätter det professionella. De tycker att det görs ett dåligt jobb och vågar säga det.”

I inledningen av det föregående kapitlet återgavs att personalen uttryckt att en viktig del i deras arbete var att vara broskapare mellan de olika delarna i kvinnornas nätverk. Det är en symbolisk bild som under intervjun av diakonissan i nätverk 1 även fick ett mer praktiskt uttryck:

”Det var ganska festligt. Vi satt vid ett ganska stort bord. Vi (alkoholterapeut, kontaktperson och diakonissa) satt på ena sidan, familjen på andra och Fortunagårdens personal emellan.”

I de två nätverk som intervjuats är socialsekreterarna delaktiga i mötena, men även som redan nämnts diakonissor som befinner sig i ett mellanrum. De är inte en del av det privata nätverket, men inte heller myndighetspersoner. I nätverk 1 finns dessutom en alkoholterapeut med. Att nätverken består av privata och professionella personer är naturligtvis en viktig

situation för nätverksledaren att vara medveten om. Nätverksledaren i nätverk 1 betonar att mötet ska äga rum på lika villkor:

”Jag har försökt att anstränga mig för att det ska vara en hyfsad balans mellan det privata och det professionella. Framförallt har jag strävat efter att personerna i det privata nätverket ska känna sig sedda för det har ju varit mer myndighetspersoner oftast. Det har varit min ambition att de ska känna att de har en väldigt viktig del i Karins liv och att de inte känner att de är vid sidan om.”

Nätverksledaren i nätverk 2 har liknande erfarenheter:

”Det är många avvägningar. Det är flera i det privata nätverket som inte är vana att uttrycka sig. Därför är det viktigt att ta hänsyn till språk och försöka vara tydlig på ett helt annat sätt än med det professionella. De är ofta vana med ett annat mötesspråk.”

En god balans i den här situationen bör rimligtvis inte vara att alla talar lika mycket och att alla får samma utrymme. Det jag menar är att nätverksmötet som verktyg i behandlingsarbetet i första hand är skapat för den privata delen. Balansen kan därför även kommenteras såsom dottern i nätverk 2:

”Det privata får nog mer utrymme. Egentligen handlar det mycket om hur vi i familjen ska kunna gå vidare. Ibland har soctanerna inte där att göra.”

Diakonissan i nätverk 1 ger sin bild av balansen:

”Den har varit ganska god om man tänker att hennes familj ändå har deltagit med fyra personer. Det har varit en bra balans och familjen har varit ganska tongivande.”

Sammansättningen av nätverken i den här studien bestod av deltagare som kommer från kvinnans privata nätverk och från myndigheter i form av professionella hjälpare. Utifrån den här situationen var en tanke att ansvaret och stödet alltmer skulle övergå till det privata nätverket. Ansvarsfördelningen och förskjutningen av ansvar är teman som dyker upp under intervjuerna främst genom en medvetenhet om det hos de professionella hjälparna. Nätverksledaren i nätverk 1 säger följande om ansvarsfördelningen:

”Vissa saker har av olika skäl hamnat hos myndighetspersoner fast det egentligen inte hör dit. Det är viktigt att faktiskt försöka lägga tillbaka det som hör till det privata och att de professionella tar hand om det som hör till dem.”

Socialekreteraren i nätverk 1 redovisar sina erfarenheter:

”Familjen vet att det finns andra människor förutom dem som känner Karin och vet vad hon behöver. Jag som socialekreterare har samma ansvar utifrån socialtjänstlagen. Det andra ansvaret, hur det går för Karin, det delar jag till skillnad om jag sitter själv med ett ärende. Så det är en skillnad när det gäller ansvar och så måste det vara för alla tänker jag då. Poängen är ju att flytta över ansvaret till det privata, familjen. En annan poäng är att när de professionella drar sig ur ska problemen vara mindre. När belastningen på familjen minskar ska de inte behöva oroa sig så mycket.”

Alkoholterapeut i nätverk 1 menar att:

”Det är hela tiden diskussion kring hennes situation. Vi är hemskt många, men det är meningen att vi ska falla ifrån en i taget av de offentliga. Vi ska bli onödiga sedan och diskussionen handlar om att få hjälp i sin situation nu, för att underlätta vägen tillbaka till det normala.”

Ansvar är således det samma för socialsekreteraren när det gäller myndighetsutövningen, men ansvaret för hur vardagen fungerar blir lättare då fler är delaktiga i situationen. Alkoholterapeuten och socialsekreteraren uttrycker båda en tanke om att när bekymren är mindre och uppgiften är löst kommer de att dra sig undan. Det finns således två sidor av ansvar här. När behovet av stöd minskar medför det mindre ansvarstagande för personerna i nätverket. En strävan är också att flytta över ansvar från de professionella till de privata relationerna. I intervjuerna framkom några exempel på det, men även uttryck om det omvända, d v s att det privata uppfattar ansvaret mindre. Karin i nätverk 1 ger sin syn på nätverksdeltagarnas ansvar:

”Jag har inte haft så mycket kontakt med min syster och min bror. Det är inte så att vi träffas, men det är ju ett ansvar man har i och med att man är med i nätverket. De är viktiga för mig kanske lite mer än som familjemedlemmar. De har ett ansvar gentemot mig. Jag har bett dem hjälpa mig och jag har bett dem ta tag i mig om de märker något. Det ligger mycket på dem att vara observanta på hur jag mår. Egentligen har de ju ett ansvar för mitt liv var och en på sitt sätt. Som jag har uppfattat det är de som är med medvetna om att de har ett ansvar för att jag ska må bra och att det kan behövas drastiska metoder. Jag hoppas inte det, men det kan ju behövas om jag trillar dit igen och det har jag bett om.”

Från sitt perspektiv ger nätverksledare i nätverk 1 den här bilden:

”När det gäller ansvaret för Karins dotter har det varit tydligt för där har pappan varit med och hjälpt till. Pappan tog också ekonomiskt ansvar när terapin inte betalades av socialtjänsten. Då gick han in och tog över det ansvaret. Det framkom på ett möte att det var så. Det var positivt att det fanns en pappa som kunde ge henne det. Han fick förhoppningsvis lite kredit för att han gjorde det när myndigheter faktiskt föll ifrån.”

Exempel på hur ansvaret blir mindre hos det privata ges av dottern i nätverk 2:

”Jag har börjat förstå att jag inte behöver ta så stort ansvar. Jag fick faktiskt en depression efter första mötet, då jag insåg att jag inte är så vuxen som alla säger att jag är. Jag tar inget ansvar för min mamma och det har jag aldrig gjort, men jag tar mycket ansvar för mina syskon. Det fungerar inte. Det går inte om jag tar för mycket ansvar.”

Det är rimligt att anta att perspektivet och syftet för att delta skiljer sig mellan de privata och de professionella delarna i nätverket genom att relationerna är olika. I teoridelen gavs exempel på begrepp som används när ett nätverk ska analyseras. Den här studien har inte till syfte att kartlägga och analysera de nätverk som finns runt de LVM-placerade kvinnorna. Underlaget är alldeles för litet. Jag vill dock i det här sammanhanget lyfta fram några av begreppen som använts tidigare i den här diskussionen om privat kontra professionell, huruvida en relation är ensidig eller flersidig (Schifloe, 1992) samt om personerna umgås enbart på arbetstid eller även utanför arbetet.

I det här sammanhanget är det tydligt att de professionella hjälparna har en ensidig relation som berör specifika områden i kvinnornas liv, med undantag av diakonerna som rör sig inom flera områden. Personer som har flersidiga relationer befinner sig sannolikt utifrån nätverks-

perspektiv i ett ömsesidigt, reciprokt förhållande. Ett uttryck för det är att personerna anger varandra i sina respektive nätverk. Här blir det troligtvis också en tydlig skiljelinje mellan de privata och de professionella deltagarna i nätverket. Det jag menar är att om alla nätverksdeltagare fick i uppgift att beskriva sitt nätverk, skulle troligtvis de privata ange varandra, men inte de professionella. Klefbeck och Forsberg benämner skillnaderna mellan ensidiga och flersidiga för uniplexa och multiplexa relationer, men beskriver samma företeelser (Klefbeck & Forsberg, 1985). Alkoholterapeut i nätverk 1 resonerar om relationerna mellan det privata och professionella:

”Jag tycker att det går bättre och bättre. Familjen är känslomässigt engagerad och det blir vi också efter hand, men inte på samma sätt. I början är det väl så att familjen både är ledsen, arg och förtvivlad, medan vi sitter med lösningen. Vi talar olika språk. Vi ser positivt på situationen och det har familjen kanske inte förmåga till i början. Vi upplever att det ska gå bra, därmed blir de tryggare i att det här ska fungera och får tillit till oss.”

Att de professionella hjälparna betonar lösningar är logiskt eftersom det är av den anledningen de deltar i kvinnornas liv. För de privata är det relationen som är av störst betydelse. I det här sammanhanget är nätverken en sammanslagning av privata och professionella relationer. Därmed möts ett instrumentellt tänkande och handlande med ett expressivt sådant. De privata har som syfte att genom deltagande i nätverket upprätthålla eller återskapa sina relationer. De professionella däremot har som syfte att genomföra ett arbete för att nå vissa mål. För båda delarna finns dock det gemensamma syftet att missbruket ska upphöra. Det här resonemanget medför att det finns en annan balans att vara medveten om. Det är balansen mellan ett expressivt och ett instrumentellt tänkande i nätverksarbetet.

En alltför stark betoning från alla inblandade på att det är ett missbruk som ska upphöra medför ett instrumentellt perspektiv. Det kan finnas en risk att när missbruket upphör slår sig alla till ro, även de med privata relationer till kvinnan. Av nedanstående resonemang från Karins bror verkar det dock som om nätverksarbetet har en god balans:

”Jag vill att hennes nätverk är konstruerat så att hon kan finna sig själv. Att det inte är dömande, utan söker hennes egenskaper. Hon har mycket fina kvaliteter själv, även om hennes självkänsla inte alltid är så stark. Det här nätverket visade inte bara intresse för det här med spriten, utan även för att utveckla hennes personlighet. Jag var mer positivt inställd när jag gick därifrån än när jag kom dit.”

Nätverksmötet

I det här avsnittet ägnas uppmärksamhet åt nätverksmötet, vilket kan ses som navet i ett nätverksarbete. Det är där deltagarna kommer samman. I den här studien har jag inte haft möjlighet att närvara vid något nätverksmöte. Under intervjuerna ställde jag frågor där de intervjuade ombads att beskriva ett nätverksmöte. Det fanns en samstämmighet i beskrivningarna, men olika deltagare var fokuserade på olika delar av mötet. Den personal från Fortunagården som intervjuats har av naturliga skäl ett mer praktiskt återgivande och därför får beskrivningen från hjälpjaget i nätverk 1 inleda:

”Ett nätverksmöte går till så att man samlar ihop ett nätverk där tjejen valt ut de personer som är viktiga. Personerna som kommer dit känner ibland inte varandra. De kanske har hört talas om varandra, men har aldrig träffats. Det kan vara lite spännande naturligtvis och då är det viktigt

att de presenterar sig för varandra. Vi gör det på olika sätt. Ibland dricker vi kaffe och presenterar oss för varandra. Sedan delar vi upp oss och får en fråga, exempelvis vad kan jag ge den här tjejen för stöd. Därefter delar vi oss i smågrupper och i varje grupp finns en ledare. Nu är det så att vi inte alltid kan vara så många härifrån, då kan vi ta socialsekreteraren som ledare för den professionella gruppen. Huvudpersonen, klienten har alltid sin kontaktperson med sig och de är en egen grupp bara de två. Tjejen ska inte känna sig utlämnad, utan hon ska känna att hon har sin kontaktperson med sig som stöd. De pratar också om frågorna och sen är det kontaktpersonen och gruppledarna som berättar vad som hänt i grupperna när vi samlas igen. Nätverksledaren skriver om möjligt upp på en tavla eller på ett blädderblock och sammanfattar vad grupperna har sagt. Det innebär att man inte bara hör, utan också ser. Därefter fortsätter vi att prata om det vi kommit fram till. Avslutningsvis sammanfattar vi diskussionerna och hur vi går vidare genom att vi gör upp en handlingsplan till nästa nätverksmöte. Det är viktigt att kolla att folk är med på det och att det är ok.”

En beskrivning av nätverksledare i nätverk 2 är som följer:

”Nätverket samlas, presenterar sig på lite olika sätt för samgående. Beskriver förutsättningarna för mötet och delar sig i grupper. Därefter återsamlas nätverket och hjälpjagen återberättar vad som kommit fram i grupperna. Sedan diskuterar vi oss samman.”

I redogörelserna ovan läggs vikt vid att det på första nätverksmötet samlas människor som kanske träffas för första gången och presentation är därför nödvändig. Nätverksledaren beskriver att det är viktigt med ett bra samgående. Det är en term hämtad från familjeterapi, där matchning och hämning av familjen är tekniker för att skapa ett samgående (Minuchin, 1988).

Här talas det främst om att skapa en god atmosfär som syftar till att skapa goda förutsättningar för ett arbetsklimat som blir aktivt och känns tryggt, en förutsättning för framgångsrikt nätverksarbete. Här nedan följer två kommentarer först från pappan och sedan från brodern i nätverk 1:

”Det är en ganska försiktig attityd och en lugn atmosfär kring dessa diskussioner, men ändå konstruktivt så långt den kan bli under relativt kort tid. Det finns inget tvång på något sätt, utan man kan säga vad man vill eller vad man tycker. Det har inte varit svårt. Det är själva atmosfären och andan kring dessa sammanträden som är bra. Den dämpar inte möjligheterna för dem som medverkar i dem. Jag har inte haft en känsla av att det ska jag nog inte säga, utan det är en fin diskussionsanda. Den är öppen och den ger möjlighet att uttrycka vad man själv tycker.”

”I mitt arbete är jag med i en massa nätverk, men ibland är nätverken bara till för nätverkets skull. Här var nätverket intresserat och det var en mycket behaglig stämning, nästan familjär. Vi var från olika bakgrunder, men det var väldigt öppet. Det har ju visat sig att Karin har återhämtat sig väldigt snabbt. Hon sa sist jag pratade med henne att hon trivs väldigt bra och att det fungerar fint. Nätverket är väldigt beroende av vilka som sitter där.”

Efter det att presentation och samgående har genomförts beskriver hjälpjaget att nätverket delas in i mindre grupper. Det här arbetssättet har beskrivits av så gott som alla intervjuade.

Karin, huvudpersonen i nätverk 1, ger sin bild av nätverksmötet:

”Det beror lite grand på hur många vi har varit. Har vi varit många, som vi har varit nu, har nätverksledaren delat upp oss i grupper. En grupp med anhöriga, en med socialförvaltningens folk och en grupp där jag har varit med någon. Nu sist satt jag och pratade med min alkoholterapeut. Sedan sitter vi i de här mindre grupperna och pratar i en halvtimme till 40 minuter. Därefter samlas vi igen i stor grupp, och varje grupp talar om vad man har kommit fram till. Hur det ska eller kan se ut. Hur det fortsatta arbetet med nätverket ska se ut.”

Alkoholterapeuten i nätverk 1 beskriver sina erfarenheter:

”Vi delar in oss i grupper när vi träffas. Jag satt med socialsekreteraren och diakonissan första gången vi träffades. Den andra gången satt Karin och jag. Senaste gången pratade vi om planen framåt.”

Tillvägagångssättet att dela upp mötet i mindre grupper verkar viktigt och en metod som skapar möjligheter. Gruppindelning kan skifta, men vanligtvis delas gruppen mellan det professionella och det privata, samt att kvinnan själv bildar en egen grupp med någon för henne trygg person. Nätverksledaren i nätverk 1 uttrycker syftet med det här förfarandet på följande sätt:

”Anledningen är framförallt att det privata ska få uttrycka vad de känner. Att exempelvis en mamma ska få beskriva sin oro, men att det är hjälpjaget som beskriver det inför stora gruppen. Det kan hjälpa klienten att höra vad som sägs utan att hamna i kampen och därmed hjälpa dem att hitta en annan ingång. Sen när det framförs kan de lägga till eller dra ifrån. Det dämpar ångesten, eftersom de inte behöver sitta i en grupp med professionella som de aldrig har träffat och framföra tankar och åsikter som är jobbiga.”

Syftet med att arbeta i mindre grupper påminner om tankarna bakom presentation och samgående, att skapa möjligheter för ett konstruktivt möte med utbyte mellan de olika deltagarna. Indelandet i grupper kan även ses som en aspekt av det socialekologiska perspektiv jag refererade till i teoriavsnittet. I Fortunagårdens nätverksarbete sammanförs kvinnornas olika mikrosystem. De system som kan mötas är det privata som utgörs främst av familjen, det sociala umgänget i form av vänner och det professionella som består av socialsekreterare och andra behandlare.

Det innebär med utgångspunkt från Bronfenbrenners terminologi att ett mesosystem har samlats på samma plats vid samma tidpunkt. Genom den uppdelning som sker under mötet får dock de olika microsystemen möjlighet att arbeta var för sig för att sedan gemensamt diskutera det tema som varit aktuellt. Socialsekreteraren i nätverk 1 beskriver vikten av att föra samman de olika systemen på ett träffande sätt:

”Det blir annars att dela sig på två liv. Ett med socialtjänsten och ett med familjen. Man är ju en person och hör hemma på båda ställena. Man blir mer en hel person om alla är med. Träffar vi från socialtjänsten bara en person är hon ju ur sitt sammanhang.”

Om vi möter en person tillsammans med de personer som hon har relationer till, möter vi personen i sitt sammanhang. Därmed får vi troligtvis en helare bild, men samtidigt en mer komplex bild. En mer sammansatt bild av en person ger ändå en djupare förståelse för den livssituation som hon befinner sig i. Hjälpjaget i nätverk 2 beskriver det från sitt perspektiv:

”De professionella har sett hur det ser ut i Annas familj. De har nog förstått nu att familjen har känt sig utanför och besviken över att inte blivit kontaktad när Anna började droga. Det har blivit en bättre förståelse.”

I vissa fall genomför Fortunagården mikromöten, då delar av nätverket har egna möten. I de här fallen rör det sig främst om familjen, där endast de som är berörda av det aktuella temat deltar. Här närmar sig nätverksarbetet det familjeterapeutiska fältet. På en följdfråga om mikromöten svarar hjälpjaget i nätverk 2:

”Det tror jag blir nödvändigt. För det är så mycket känslor som bara berör det privata nätverket och de skulle inte vilja lämna ut det till socialtjänsten.”

Frågan om mindre möten väcker en etisk frågeställning. Vad är möjligt att ta upp till diskussion när ett helt nätverk är samlat och vad är etiskt riktigt. Det är ett dilemma som är viktigt att vara medveten om. Handlingen vi företar oss kan vi mycket väl göra utifrån ett för oss klart och tydligt etiskt perspektiv och i bästa välmening. Vi vet emellertid inte om vår etiska handling kommer att uppfattas som etiskt riktig av den vi möter. Jag deltog i mars i ett seminarium med Peter Lang, engelsk systemteoretiker. Han beskrev att han alltid hade för vana att inleda sitt arbete med familjer eller grupper med vad han kallade ”rules of engagement”. Frågan han inledde sina sessioner med var: Hur vill ni bemötas av mig för att ni ska känna er respekterade i er situation?

Vad är det som diskuteras under nätverksmötena, vilka teman finns? Stöd har blivit nämnt här i texten, men innan jag kommer till det vill jag lyfta fram temat kring vardagen och uppföljning av den period som varit sedan förra nätverksmötet. Karin, huvudperson i nätverk 1 ger sin bild:

”Det beror på hur det varit sedan förra mötet och om det är något som inte har fungerat. Det kan också vara fokus på det som har fungerat eller om det är något som de vill lägga till eller dra ifrån, men hittills har det varit väldigt samstämmigt. Det har inte varit så mycket att diskutera. Jag tycker det känns som om alla som är med i mitt nätverk ganska så väl vet vem de är i det hela. Det har gått bra hittills så det har inte varit några problem. Det vi kom överens om sist, vilket vi har gjort varje gång, är att jag ska fortsätta att träffa de här människorna regelbundet. Flera av dem träffar jag en gång i veckan och det ska fortsätta.”

Alkoholterapeut i nätverk 1 beskriver innehållet från sina erfarenheter:

”Jag delar med mig om vad Karin gör för framsteg och vad vi har för plan nu framöver, eftersom hon ska föda barn. Jag beskriver hur det ska se ut med återbesök och kontakten med oss. Sedan pratar var och en om sitt och hur vi kan bistå och hjälpa varandra, samt vara observanta. Det är viktigt att hon har något varje dag.”

Nätverksledare i nätverk 1 säger om innehållet:

”Ett annat tema har varit hur det ska vara från ett möte till nästa. Vi gör upp en planering för att göra det liksom fattbart och konkret. Sedan har mötena varit utifrån hur det sett ut. Det har inte varit förutbestämda teman, utan vi tar det som kommer upp och utifrån det har vi bestämt gången och teman.”

Vardagstemat tar jag upp för att återknyta till Bronfenbrenner. För att se om utveckling har skett menar han att det är nödvändigt att individen bär med sig sin förändrade uppfattning och upplevelse till andra fält eller tider där de synliggörs. Om exempelvis en person i en situation talar om aktiviteter han gjort eller kommer att göra i en annan situation visar han förmågan att bära ett ”mentalt” mesosystem. Nätverksmötets uppföljning av vardagen blir ett sätt att visa möjligheter för ett mentalt mesosystem att bli synligt inte enbart för huvudpersonen utan även för övriga deltagare (Bronfenbrenner, 1981).

Stöd är ett vanligt tema för nätverksmötena och det utgör en grundtanke i arbetet. Att skapa möjligheter för huvudpersonen att inte stå ensam med sin livssituation utan skapa möjligheter för ett aktivt stöd i vardagen är viktigt.

Nätverksledare i nätverk 1 nämner stödtemat:

”På första nätverksmötet brukar alltid frågan om vad var och en kan ge för stöd åt den här tjejen finnas med, men även vad var och en inte kan tänka sig att ställa upp på.”

Det här omnämns också av hjälpjaget i nätverk 2:

”Från första början var temat att diskutera vad alla kan göra för Anna, vilket stöd man kan vara. Det var också diskussioner om begränsningar för vad man inte kan ställa upp med.”

För diakonissa i nätverk 1 är det här temat också aktuellt:

”Det har handlat om hur det ska vara när Karin kommer hem och då klara sin nykterhet. Det har det handlat om hela tiden fast på olika sätt.”

Stödnätverket kan beskrivas som den del av det större nätverket till vilket individen vänder sig rutinmässigt för att erhålla stöd eller från vilka det utgår ett spontant stöd. Ett sådant stöd från nätverket kan naturligtvis variera men sex typer av stödbeteenden framgår tydligare än andra; emotionellt stöd, feedback, råd och vägledning, praktiskt, ekonomiskt/materiellt samt socialt stöd (Vaux, 1988).

Av resonemanget ovan framgår att huvudpersonens aktiva handlingar att söka stöd är av betydelse. Det kan vara viktigt att förstå stöd i ett relationsperspektiv där båda parter är delaktiga. För även om en person i ett nätverk tror sig ge stöd är det inte självklart att det stödet uppfattas. Upplevelsen att erhålla stöd är subjektiv och hur vi vill få stöd är föremål för ett ställningstagande. Karin i nätverk 1 säger:

”Det känns mer självklart för mig att vända mig till de olika personerna i och med att de faktiskt är med i mitt nätverk som stödpersoner. Har de gått med så får de ta sitt ansvar. Jag känner t ex inte som jag kanske gjorde innan att ”nä jag ringer inte”, utan det gör jag i dag. Att jag skulle känna att jag stör någon existerar inte. Jag vet inte hur jag skulle ha mått egentligen om jag inte hade det här nätverket som jag har runt mig i dag med människor som jag träffar regelbundet.”

I texten har jag återgett hur pappan i nätverk 1 givit ekonomiskt stöd till terapi då socialtjänsten gett avslag till bistånd för detta. Under intervjuerna berättade Karin att pappan även ger praktiskt stöd i form av skjuts till alla de olika möten hon deltar i. Det här är exempel på praktiskt och finansiellt stöd, men det hör också till en kategori stöd som benämns med direkt

skyddande handling. Hjälpen ges i en situation som annars skulle innebära stress eller bekymmer för personen. Exempel på detta är även barnflickan i nätverk 1 som avlastar genom att ta hand om Karins dotter.

Tillsammans med barnflickan och kontaktpersonen som förordnats genom socialtjänsten beskriver Karin andra mer vardagliga och förnöjsamma aktiviteter som fika och biobesök. Den här formen av stöd ges namnet avledning, vilket innebär att göra något annat istället för att grubbla över det som bekymrar, vanligtvis av socialt aktiv karaktär (Vaux, 1988).

Information som stöd i nätverksarbete

Tidigare har jag resonerat kort om stöd till kvinnan från nätverket. På de följande raderna vill jag utveckla detta tema. Stöd är ett ord som ofta används men som kan ha väldigt olika innebörd. I det här avsnittet vill jag diskutera stöd utifrån begreppet information. Jag vill även här inledningsvis använda mig av vad som kom till uttryck i personalgruppens diskussioner vid seminariet. Två frågor vid det tillfället var: Vad vill ni att ert nätverksarbete ska tillföra de kvinnor som kommer till Fortunagården? Vad anser ni krävs för att ett nätverksarbete ska fungera över tid?

I diskussionerna med utgångspunkt från de här frågorna gav personalen reflektioner om en strävan att få klarhet om tillgängligt stöd för att skapa en bra grund för kvinnorna att stå på. De menade vidare att det var viktigt att klargöra livssituationen kvinnan lever i för att ta fram villkoren för att personer i nätverket ska finnas som stöd. Att skapa ordning i vad de professionella kan och inte kan göra, samt klargöra vem som gör vad är betydelsefullt. Fortsatt planering med rimliga delmål som synliggör en förändringsprocess var andra tankegångar som presenterades. Till sist poängterades även att informationsutbyte var viktigt.

I raderna här ovan, som är hämtade från det material som de olika grupperna lämnade in efter diskussionerna, finns ord som klargöra, få klarhet, skapa ordning och synliggöra. De orden talar om att livssituationen för kvinnorna åtminstone i inledningsskedet av nätverksarbetet är dunkel och diffus och att det är viktigt att få dimman att lättas. För att det ska vara möjligt krävs en väl fungerande kommunikation som leder till att informationsutbyte sker. Att nätverksarbete och då framförallt nätverksmötet innebär att information överlämnas är naturligt och självklart. Det sker emellertid bara om det har skapats ett kreativt rum för talande och lyssnande. Information är ett omfattande begrepp och jag kommer att resonera från några infallsvinklar som är intressanta med utgångspunkt från nätverksarbete. Under intervjuerna talade några, framförallt de professionella hjälparna om ett nätverksarbete, med betoning på själva nätverksmötet, var effektivt ur informationshänseende. Socialsekreteraren i nätverk 1 omtalade:

”Jag tror att det skulle ha blivit mer jobb runt omkring. Alla kontakter hade fått tas var för sig och då är det lätt att det blir missförstånd. Det kan haka upp sig någonstans. Mötena är bra för att alla får berätta vad de sett, berätta om det positiva och alla kan göra det vid samma tillfälle. Att alla är med på planeringen och ger sin syn är också viktigt. Det medför att det är lättare att nå samstämmighet och tro på det för att alla har hört samma sak.”

Diakonissan i nätverk 1 beskriver liknande tankar:

”Sen spar man säkert väldigt mycket tid. För det skulle ta mycket längre tid att få veta samma saker om man skulle ta kontakt en och en eller få veta efter hand. Det skulle säkert ta ett år eller ett och ett halvt att få höra vad man får veta på ett par tre nätverksmöten.”

Aspekten att nätverksarbete är effektivt och samtidigt ett sätt att möta människor i deras eget sammanhang ska inte förringas i det effektivitetssökande samhälle vi lever i. Det finns emellertid andra perspektiv på information i den här situationen. Socialt stöd kan även ses som olika former av information en individ har behov av för att klara av sin tillvaro. Den här utgångspunkten fördes fram i en artikel av psykiatern Sidney Cobb. Han menade att socialt stöd är:

Information som leder subjektet att tro att hon är älskad och föremål för andra människors omsorger.

Information som leder subjektet att tro att hon är värderad och aktad.

Information som leder subjektet att tro att hon tillhör ett kommunikativt nätverk av individer som har ömsesidiga förpliktelser mot varandra (Cobb, 1976).

Den första kategorin ovan, att subjektet ska nå en upplevelse av att vara älskad och föremål för andra människors omsorger, kan vi härleda till det känslomässiga stöd jag refererat till tidigare i texten. Där beskrevs emotionellt stöd som riktade sig mot själva känslan som uppstått ur en situation oavsett vilken situation det var. Det är ett stöd som innebär att någon finns till för den andre. I informationsöverlämnandet som sker finns också en värdering av vad deltagarna gör genom godkännande eller missbelåtenhet. Den här informationen kan naturligtvis även ske på ett icke-verbalt plan (Vaux, 1988; Fyrand, 1992; Östergren, 1984). Alkoholterapeut i nätverk 1 belyser det här temat:

”Det är Karins trygghet som är viktig. Att hon känner sig trygg. Hon har ju förmågan att reda upp vardagssituationer och gör det också. Nu har hon tillgång till bollplank som hon kan prata med. Är det här rätt och så här och så här?”

För den andra kategorin, att individen ska känna sig värderad och aktad, finns vissa villkor för överförandet av information. För att en person ska få största möjlighet att känna sig personligt värderad av andra och uppnå en god självkänsla bör informationen överlämnas i så offentliga sammanhang som möjligt (Östergren, 1984).

Tyvärr händer det alltför sällan att beröm och uppskattning ges i publika sammanhang. Den av Axel Sandemose nedtecknade jantelagens första bud, ”du ska inte tro att du är något” vilar emellanåt alltför tungt över oss (Sandemose, 1990). Under intervjuerna gavs beskrivningar av goda intentioner i samband med att det under nätverksmötena överlämnades rapporter från var och en från den senaste perioden. Socialsekreteraren i nätverk 1 gav en viktig vinkling på det här:

”Sen är det ju viktigt att om alla ser stegen som tas mot förändring kan alla vara med och puffa på. Att vi på socialtjänsten bekräftar en förändring är ju en sak, men att familjen kan bekräfta är nog ännu viktigare.”

Diakonissan i nätverk 1 redogör för vikten av att förmedla information som beskriver den positiva utvecklingen:

”För hennes familj och framförallt för hennes pappa som nog fått en mer nyanserad bild av sin dotter. Han har sett och hört att hon har tillgångar. Sett att hon kan klara av ett arbete under längre tid. I början av nätverksarbetet tror jag att han tyckte att det gått åt skogen på de flesta plan för hennes del. Jag tror nog att han fick se andra sidor hos Karin.”

Nätverksledare i nätverk 2 belyser också betydelsen av att kvinnan får visa upp sin utveckling:

”Anna har varit mycket intresserad av att visa att det fungerar. På det senaste mötet bjöd hon in barnens handläggare för att visa för henne att det fungerar.”

Temat att få visa att det fungerar här ovan dyker upp under intervjuerna och påtalar betydelsen av kontinuerliga nätverksmöten efter det att kvinnan flyttat hem. För de kvinnor som kommer till Fortunagården har förhållandet tidigare troligtvis varit det motsatta. De har blivit negativt bemötta och varje försök till att skapa ett nyktert liv kan ha bemötts med skepsis, skapat oro och föreställningar hos omgivningen att snart går det utför igen. Att omtala förändringar och utveckling positivt kan utgöra en vaccination inför framtiden. Den här formen av socialt stöd utgår inte direkt i en situation där kvinnan har behov, utan kan fungera som en bufferteffekt inför nya situationer (Pancoast, 1992).

Vaccination har jag i den här texten beskrivit som ett subtilt stöd. Det är när en person blivit medveten om att hon äger en resurs som samtidigt bekräftas av omgivningen. När det av någon anledning blir annorlunda tas det som ett tillfälligt avbrott eller undantag från det normala. Karin i nätverk 1 beskriver:

”Vi träffas regelbundet och avlägger rapporter om hur det går. Det är en känsla som jag märkt hos de andra att det är viktigt att ha lite koll, inte kontroll, men att i alla fall få veta hur läget är. Det kan nog kännas tryggt.”

Även dottern i nätverk 2 tar upp det här behovet:

”Sedan var det mer att knyta ihop efter sommaren. Det var nog bra för mamma. Hon fick visa att hon klarat av att vara nykter under ledigheten. Det var som hon fick säga att det var jobbigt under semestern, men nu sitter jag här.”

Den sista kategorin i informationsresonemanget ovan, att subjektet ska få medvetenhet om att hon tillhör ett kommunikativt nätverk med ömsesidiga förpliktelser, innebär att deltagarna i nätverket innehar information som är gemensam för alla. Det finns tre olika aspekter på att informationen är delad och gemensam. För det första den historiska aspekten, där temat rör sig kring hur allt började och den efterföljande processen. För det andra hur relationerna ser ut och har sett ut mellan de inblandade. Den tredje aspekten är vad som lett fram till den nuvarande situationen där nätverket har samlats (Östergren, 1984). Det här ger dottern i nätverk 2 och diakonissorna i båda nätverken sin syn på:

”Familjen kom med mycket gammalt och fick en mer nyanserad bild och Karin vågade stå för det.”

”För mig betyder det mycket. För mamma betyder det också mycket. Det är nog skönt för henne att få veta var alla står. Samtidigt får vi veta var hon står och vad hon tycker. Man behöver inte spekulera fram något. För det är vi vanligtvis mästare på.”

”För Anna tror jag det har varit en väldig hjälp att alla träffas samtidigt. Det blir tydligare då än om det är en person i taget. Hon får också reda på vilka bitar som hon kan få hjälp med, något som hon kanske skulle behövt göra själv annars. Jag tror det är viktigt att man har många människor man kan dela det man känner med.”

Det berättande inslaget i nätverksmötet kan vi föra samman med det socialekologiska resonemanget i föregående kapitel. För att visa att utveckling skett enligt detta perspektiv är det nödvändigt att förändringen är möjlig att se i en persons uppfattningar och aktiviteter, samt att de då bärs vidare till andra sammanhang och tider. Att samlas och berätta om erfarenheter som gjorts blir att visa utvecklingsvaliditet (Bronfenbrenner, 1979).

Genom att företeelser som hänt tidigare i kvinnornas liv och föregått det som sker under nätverksarbetet berättas och upplevelser förmedlas skapas bland deltagarna en gemensam historisk essens. I ett nätverksmöte kan inte all information redogöras för vid varje enskilt tillfälle. Vid nya beskrivningar finns emellertid de gamla närvarande fast outtalade. En viss del information gallras bort och det som uttrycks är ett resultat av en känslomässig och mental process. Det bortgallrade kan förstås som budskapets historia. Efter ett antal nätverksmöten kan var och en av deltagarna knyta samman det som sägs med den historia som är skapad av det som berättats tidigare. Den här bortgallrade informationen har blivit benämnd som exformation (Nörretranders, 1993).

Nätverksmötet skapar således sin egen historiska process, vilket medför att kommunikationen kan bli allt enklare för varje möte, då deltagarna får en klarare bild av varandras perspektiv. Diakonissan i nätverk 1 ger belysande reflektioner:

”Det blir en snabbare process tror jag och sen underlättar det kontakten med personen i fortsättningen. Man vet saker redan och man får en annan ingång. Det gör att man kan hoppa över saker som man vet och som bara skulle bli dumt eller dåligt att ta upp igen. Så får alla reda på vad som sägs samtidigt, man kanske uppfattar det olika, men man får reda på det samtidigt. Berättar exempelvis pappan får jag veta det av honom, annars skulle jag kanske få det från Karin eller från socialekreteraren.”

Den andra aspekten av kommunikativ gemenskap har att göra med vilka resurser som finns tillgängliga i nätverket. Det är således information om vilket stöd som är möjligt att få inom ramen för det nätverk som samlats (Östergren, 1984). För det här resonemanget ger Karin i nätverk 1 en tänkvärd reflektion:

”Vi har gjort utflykter tillsammans och träffats hos min far. Vi sitter och snackar helt enkelt, dricker kaffe och går på konstutställningar. Jag pratar och hon pratar faktiskt om sitt så vi har blivit mer som väninnor.”

Om alkoholterapeuten:

”Att vara min terapeut är väl funktionen hon har och det är också så att jag kan ringa om jag behöver prata med någon. Jag går väldigt mycket på AA-möten och där kan man få en mentor. Det är en annan AA-medlem som man kan ringa till om det är jobbigt.”

Om familjeenheten:

”De hjälper mig med min dotter. Det fungerar väldigt bra just nu, men det finns bitar som kan bli bättre och då kan de fylla en viktig funktion.”

Om familjen:

”Det är det stöd som en far kan ge. Han skjutsar mig till lite olika ställen och till honom ringer jag också om det är något. En pappa är en pappa och det är en känslomässig relation också. Min bror är en upptagen man. Han jobbar väldigt mycket. Han håller på att försöka fixa mina tänder. Han är ju också en känslomässigt nära person.”

Om barnflickan:

”Är en ung kvinna som läser till lärare och hon kom in i mitt liv eller min dotters liv för tre år sedan av en händelse, egentligen en olyckshändelse. Min dotter var på väg till förskolan och ramlade utanför hennes lägenhet, då tog hon hand om min dotter och på den vägen blev det. Hon passar min dotter ibland. Att hon är med i mitt nätverk beror på att hon har varit viktig för min dotter.”

Den tredje aspekten av information rör trygghet och säkerhet för nätverket, vilket kan behandla olika procedurer för försvar eller andra nödsituationer. I det här sammanhanget finns det situationer där någon form av beredskap är av betydelse, exempelvis om ett återfall skulle inträffa.

Vikten av beredskap inför en sådan händelse har omnämnts i så gott som samtliga intervjuer. Det är ett stöd som medför en känslomässig trygghet genom att det finns en planering om det skulle vara nödvändigt att ingripa. Att ha en beredskapsplan är ett sätt att hantera oro och eventuella tvivel. Karin i nätverk 1 ger sin bild av beredskapen:

”Om jag tar ett återfall kan jag inte ringa. Jo, det kan jag och det gör jag kanske. Om någon märker eller misstänker så är det deras skyldighet som jag ser det att göra något åt saken, i alla fall undersöka det. De ringer till min socialsekreterare. Det är hon som är spindeln i nätet. Det är så det är bestämt. Om det behöver vidtas åtgärder är det hon som får göra det.”

Pappan i nätverk 1 omnämner beredskapen på följande sätt:

”Nu kan man ringa och diskutera på ett mera avspänt och direkt sätt än man gör i annat fall. Jag kan ringa om jag märker någonting åt recidivhålllet så att säga. För det är avsikten att man snabbt kan ta i situationen och inte låta det sjunka ner i ett beroende igen.”

Socialsekreteraren i nätverk 1 belyser det från sin synvinkel:

”Det har gjorts en planering och så länge allt fungerar är det ok. Karin har sagt klart och tydligt att om hon skulle trilla ur och börja dricka, då måste ni stoppa mig och då kan det hjälpa att kontaktvägarna finns.”

Information är ett viktigt instrument i nätverksarbete på flera olika nivåer. Hur den informationen lämnas och hur den tas emot är inte självklart eller enkelt. I rätt sammanhang med ett bra klimat blir det ett begrepp som uttrycker kommunikativ gemensamhet i en svår situation.

Vidgat perspektiv

I denna studie står nätverksarbetet i centrum. En del av nätverksarbetet består av informationsutbyte. Jag vill i det här avsnittet ägna mig åt en del av kommentarerna som uttryckte ett bredare perspektiv än det individuella. En annorlunda ansats skapar nya förutsättningar. När jag i teoriavsnittet beskrev Bronfenbrenners socialekologi fanns även en hänvisning till Lewin. Resonemanget där var att en ändrad kontext kan förändra meningen i en situation. Ett meningsskapande sker i vårt möte med omgivningen och därmed får meningsbegreppet också en relation till framtiden. De handlingar vi i ögonblicket företar oss är riktade mot framtiden (Sartre, 1984). Jag skriver just nu den här raden, men den och de övriga raderna som nedtecknas här skrivs med sikte på en framtida läsare. När mamman i nätverk 2 ger sitt perspektiv på nätverksarbetet uttrycker hon ett framtidsperspektiv:

”Att hjälpa Anna och inte bara henne utan också hennes barn.”

För Antonovsky är också meningsfullhet centralt för att uppnå en känsla av sammanhang. De andra är som tidigare nämnts begriplighet och hanterbarhet. De här begreppen har en inbördes relation till varandra. För det som inte är begripligt blir besvärligt att hantera och kan svårigen vara meningsfullt (Antonovsky, 1991). Ett spel som jag helt saknar förkunskaper om är inte meningsfullt för mig att följa förrän regler och taktiska strategier gjorts begripliga för mig. I intervjuerna gav dotterns sambo i nätverk 2 följande svar som kan belysa tankegången:

”Det har varit bra att vara med på de här mötena för det har blivit lättare att förstå vad S (sambon) pratar om. För även om jag inte säger så mycket på mötena är det lärorikt för mig. Jag är med för S skull så hon ska kunna kolla av vad som sagts efteråt med mig. Det gör att jag kan stötta S.”

Ett vidgat perspektiv för det här projektet är först och främst att lämna det individuella och närma sig en vidare förståelse av det sammanhang där kvinnan lever sitt liv. Det intressanta och av vikt att lyfta fram, är att upplevelsen av ett vidgat perspektiv och komplexiteten har stor betydelse för de professionella hjälparna. I nätverksarbetet sker lärande i båda riktningarna. Kvinnorna själva och deras nätverk har varit viktiga inspirationskällor till det vidgade perspektivet.

Anna i nätverk 2 redogör följande:

”Min dotter är arg på henne som socialsekreterare för att hon inte fått reda på mer vad som hänt hennes syster. Hon vill att hon ska ta kontakt med henne runt detta. Mitt syfte och tanke var att hon ska förstå hur det ser ut. Att alla ska vända sig till henne är ett sätt att använda nätverket. Det är viktigt att socialtjänsten förstår att det är många människor som är involverade och som påverkas på olika sätt. Det är inte bara den som utredningen handlar om. Jag vill att mina barn ska förstå vad som händer, vilket också nätverket kan hjälpa till med.”

Socialsekreterare i nätverk 2 ger sina erfarenheter:

”Jag inser vikten av att arbeta med släktingar mer. Det är viktigt att se var man kommer ifrån och i vilket sammanhang man ingår. Anna gillar att ha många människor omkring sig och för den skull tror jag det är bra för henne också. Att känna att människor runt omkring henne bryr sig.”

När vi upplever och varseblir något i en konkret situation skapas en ny konkret uppfattning, norm eller värde av det vi möter och det sker genom ett samspel med de tidigare erfarenheter vi gjort (Bengtsson, 1987).

I beskrivningen av Fortunagården och deras nätverksprojekt återgav jag att de gjort erfarenheter av fallerade behandlingsplaneringar. De erfarenheterna kom att förstås på ett nytt sätt genom det här projektet. Vid seminariet som genomfördes beskrev personalen att arbetet bidragit till helhetstänkande och bättre förståelse av att människan lever i ett sammanhang. Konkret har det medfört att de nu även tar med det som tidigare betraktats som det negativa nätverket. De menade vidare att det blivit lättare att motivera kvinnorna nu när de har fler verktyg. Bemötandet av personer som finns i kvinnans nätverk har blivit annorlunda, mer respektfullt och ödmjukt. Slutligen uttryckte de att det förändrat samtalet med kvinnorna genom att de blivit öppnare i sitt sätt att se på kvinnornas situation.

Från Fortunagården har det naturligtvis varit ett viktigt syfte att skapa nya förutsättningar för sitt behandlingsarbete med hjälp av nätverksprojektet. Att skapa den här situationen av ett ömsesidigt lärande och växande är att ge möjlighet för nätverket att aktivt delta i arbetet. Det var också ett av de ursprungliga syftena när det här projektet startade. Nätverksledaren i nätverk 1 ger sin bild:

”Det är inte bara den missbrukande kvinnan vi koncentrerar oss på, utan det finns fler som har det svårt när personer missbrukar. Man kan faktiskt få ut något för egen del också. Det privata nätverket måste faktiskt känna att de får ut något för sig själva. Att de inte är ensamma i kampen för att personen ska sluta droga. Sen tror jag att det professionella nätverket inte känner sig lika ensamma. De blir inte bara en myndighet utan också personer. De behöver inte bara vara de som står och håller i lagboken utan kan också få en annan relation till klienten och nätverket. På detta sätt kan de känna jobbet lite mer meningsfullt.”

I nätverksarbetet samlas människor med skilda erfarenheter och med olika utgångspunkter. Skapas det ett tillräckligt kreativt forum blir det ett rum där olikheterna tas till vara. En illustration av den möjligheten ger barnflickan i nätverk 1 på följande sätt:

”Jag ser det lite som ett lärarlag att man kan hämta kompetens från ett annat håll än sitt eget. Det är bra om man inte har skräck för andras områden. Socialtjänsten har ju lite dåligt rykte och den bilden har ändrats. Den har blivit ljusare för det finns ett omhändertagande. Det bär jag med mig att det är bättre att ta i tu med problemen för det finns instanser som klarar av det.”

Pappan i nätverk 1 ser också situationen i ett vidare perspektiv:

”Det har ju varit bra för familjen i övrigt, i ett större sammanhang. Vi har aldrig haft sådana här ingredienser överhuvudtaget innan. Vi har förståelse för det. Det är bra att man försöker inom familjens ram åstadkomma en läkning, om vi ska använda det uttrycket, eller en återgång till hur det var förut.”

Vikten med samtalet

Med utgångspunkt från intervjuer av 17 personer i två nätverk och med hjälp av ett studie av nätverkslitteratur har några perspektiv lyfts fram. I texten har resonerats om sammansättning utifrån var vi sätter gränserna för nätverket och att det har en relation till nätverksarbetets syfte. Därefter beskrevs att just de här nätverken innehåller såväl privata som professionella relationer. Efter diskussionen om sammansättningen fokuserades på själva nätverksmötet. Där valdes att föra fram ett socialekologiskt perspektiv. En central tanke i nätverksarbetet är stöd. Tankegångar om stöd med information är ett genomgående tema. En kort diskussion om vad som benämndes som ett vidgat perspektiv fördes slutligen fram. Innan punkt sätts, vill jag lyfta fram några andra företeelser som de intervjuade gav uttryck för.

Mediet genom vilket deltagarna möts i ett nätverksarbete är språket och vikten av att få möjlighet att uttrycka sig talar flera om under intervjuerna. Karin i nätverk 1 säger:

”Det som min far har pratat om på de här möten är sådant som vi inte brukar prata om annars.”

Dotter i nätverk 2 menar att:

”Då har man mer tillfälle, det finns folk runt omkring och då ges det större möjligheter. Jag känner att jag kan säga precis vad jag tycker och tänker. Mer än jag kan annars. Det känns som om mamma på mötet är medveten om att när hon går till mötet får hon höra. Det är perfekt tillfälle. Man har alla runt omkring sig och man behöver inte känna någon nervositet för att hon ska bli arg eller ledsen. Hon är medveten om att det är tid för att vi ska kunna lösa problemen.”

Hjälpjag i nätverk 1 redogör för vikten av att sätta ord på tankar och känslor:

”En annan sak som jag tror är bra är att tjejen vågar sätta sig i sin familj och prata. Att sätta ord på det man tänker tror jag är jätteviktigt. Jag tror det händer mycket när man får sätta ord på det man känner och får säga det till dem de handlar om istället för någon annan.”

Språket är en del av människans villkor. Det är genom språket en upplevelse som var och en kan ha av sig själv kan förstås i relation till någon annan. Samtidigt ges det också genom språket möjlighet att överskrida den upplevelsen och skapa något nytt. Språket visar hän mot de möjligheter som är mina möjligheter (Sartre, 1992). Pappan i nätverk 1 ger sin reflektion kring samtalet:

”Samtalet är mer normalt i dag. Tidigare var det väl lite mer konstlat om man ska använda det uttrycket. Man visste, man hade vetskapen och då blir det alltid en speciell atmosfär kring samtalet, utan att det är något särskilt påtagligt. I dag är det inte så, utan det är helt normaliserat. Som det en gång var kan man säga.”

Diakonissa i nätverk 2 om ordens betydelse:

”Det viktiga har varit att det funnits någonstans där man kan få uttrycka det hela och för att få bli av med besvikelsen. Att få sätta ord på saker det tror jag varit jätteviktigt. Att ha ett forum för att kunna tala om vad man känner och hur man mår. Det kan vara bra för familjen att veta

att det faktiskt finns fler människor i den här situationen och att de får ansikten på oss som finns.”

Socialsekreterare i nätverk 2 ger sin bild av samma tema:

”För Annas del har det varit viktigt att människorna runt henne ser varandra. På sikt kommer det att bli lugnare för familjen, då de säger att de inte pratar så mycket annars om det som är ömtåligt. Det har säkert varit jättejobbigt för dem med alla känslor och ilska som kommit upp. Det har ändå varit bra att de har fått säga det i rummet, att det har fått komma upp.”

Uttrycken här ovan talar om att processen där viktiga företeelser blir benämnda är krävande. Genom språket bygger vi upp ett gemensamt perspektiv och när vi gör det kan vi tillsammans utforma en gemensam erfarenhet. Det här projektet ger sig till känna just genom motstånd, som exempelvis i en diskussion. Olikheter i diskussionen blir möjliga att överbrygga när vi finner en gemensam språkförståelse och det är en ständigt närvarande process i våra liv som kräver ansträngning. Det är i vårt språk som vår förståelse av den omvärld vi möter finns (Gadamer, 1988).

I citaten från intervjuerna ovan finns även uttryck som ”man har alla runtomkring sig”, ”de har ansikten på oss som finns” och ”att människorna runt henne ser varandra”. Att det är viktigt att få ett ansikte på den andre som på något sätt inverkar på ens liv är inte unikt för deltagarna i den här studien. Vi möter uttalanden om vikten av det här ofta i våra vardagliga liv. Nätverksledaren i nätverk 1 belyser detta:

”Relationerna har nog blivit mer respektfulla. De här personerna har blivit personer och är inte bara namn.”

Diakonissa i nätverk 1 redogör för sina tankar om detta tema:

”Att man får ett tydligt ansikte på alla i nätverket och att man träffar de andra personerna som är involverade i den personens liv.”

Socialsekreterare i nätverk 1 kommenterar slutligen:

”Man lär känna varandra och man vet vem man har i andra änden när man ringer. Framför allt för familjen är det bra att veta. En myndighet är en massa människor som sitter där på sina kontor och då är det inte lätt att ta kontakt.”

I den mellanmänniska relationen handlar det inte om att via tanken föra samman mig själv och den andre, utan att stå mitt emot varandra ansikte mot ansikte. När vi är inför någon annan och upplever den andre som ett subjekt lägger vi inte märke till ögonfärg eller hårfärg. Relationen till en annan människas ansikte är alltid etisk. Ansiktet talar och det är svaret eller ansvaret som är den autentiska relationen mellan människor (Lévinas, 1990).

När vi står inför en annan människa i verksamhet skapas ett nytt betydelseskikt för de saker och företeelser den andre är sysselsatt med genom att den andre har sitt unika perspektiv. Den vi möter överskrider in i min värld och blir därmed en förutsättning för min värld. Vi blir skapare av oändliga möjligheter för varandra. Världen är intersubjektiv och allt jag upplever i mitt liv är av princip möjligt för alla jag möter. Det sociala och relationerna är en existensdimension vi inte kan undslippa. Genom den levda kroppen samexisterar vi med andra och

skapar en skärningspunkt där individen möter kollektivet (Merleau-Ponty, 1999; Bengtsson, 1987, se även Sartre, 1992).

Erich Fromm säger: ”Tankens värld sitter evigt fast i sin paradox. Därför är det i sista hand inte tanken utan handlingen, enhetsupplevelsen, som låter oss gripa tag i verkligheten” (Fromm, 1981 sid 90).

Det här kan även uttryckas på följande sätt genom Karin i nätverk 1 när hon beskriver nätverksarbetet på Fortunagården:

”Det är något som är etablerat. Det är inte bara något som flummar runt som på det andra behandlingshemmet. Där satt vi och ritade cirklar och klipp och klistra, utan det är något som fungerar och det praktiseras. Det finns en risk att jag blir för trygg i nätverket. Jag kommer väl att ha nått nätverk resten av mitt liv som kanske inte består av myndighetspersoner men av andra människor.”

Referenser

- Albrecht, T. L. & Adelman, M. B. (1987) *Communicating social Support*. Beverly Hills: Sage, cop.
- Andersson, B. & Bjerkman, A. (1999) *Mellan myndighet och familj – en kvalitativ undersökning av familjerådslag i Sverige*. Stockholm: Forskning och utvecklingsenheten, Socialtjänstförvaltningen.
- Antonovsky, A. (1991) *Hälsans mysterium*. Stockholm: Natur och kultur.
- Aronsson, P., Fagerlund, S. & Samuelson, J. (1999) Inledning, Sociala nätverk – metafor, metod eller teori? I *Nätverk i historisk forskning – metafor, metod eller teori*. Växjö: Växjö universitet
- Bengtsson, J. (1987) *Maurice Merleau-Pontys filosofi*. Göteborg: Göteborgs universitet.
- Bergerhed, E., Forsberg, G. & Hultkrantz-Jeppsson, A. (1985) Nätverksmetodikens rötter i Svedhem, L. (red): *Nätverksterapi – teori och praktik*. Stockholm: Carlssons Bokförlag AB.
- Björnberg, U. & Bäck-Wiklund, M. (1987) *Vardagslivets organisering i familj och närsamhälle*. Göteborg: Daidalos.
- Bott, E. (1971) *Family and Social Network – Roles, Norms, and External Relationships in Ordinary Urban Families*, 2:a upplagan. London: Tavistock.
- Bronfenbrenner, U. (1981) *The Ecology of human development, experiments by nature and design*. Cambridge: Harvard University.
- Cobb, S. (1976) Socialt stöd = nödvändig information i Östergren, P-O (red) *Socialt stöd och hälsa, en selekterad översikt av litteraturen inom området 1976–83*. Lunds universitet, institutionen för klinisk samhällsmedicin.
- Cochran, M., Lerner, M., Riley, D., Gunnarsson, L. & Hendersson, C. (1990) *Extending families – The social networks of parents and their Children*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Forsberg, G. & Wallmark, J. (1998) *Nätverksboken – om mötets möjligheter*. Stockholm: Liber.
- Fromm, E. (1981) *Kärlekens konst*. Stockholm: Natur och Kultur
- Fyrand, L. (1994) *Socialt Nettverk – teori og praksis*. Oslo: Tano
- Gadamer, H-G. (1988) *Förnuftet i vetenskapens tidsålder*. Göteborg: Daidalos.
- Granovetter, M. S. The strength of Weak Ties. *American Journal of Sociology*, volume 78 nr 6 1973, 1360–1380.
- Hessle, S. (1995) *Sociala nätverk i kris, utveckling och fördjupning – nätverksstudier på barnbyn Skå med psykosocialt utslagna familjer*. Stockholm: Stockholms universitet, Socialhögskolan.
- Hult, S., Waad, T., Cederblad, M. & Hansson, K. (1996) *Forskning om barn och familj – salutogen miljöterapi i teori och praktik*. Lund: Institutionen för Barn- och ungdomspsykiatri, Lunds universitet.
- Keesing, R. M. (1981) *Cultural Anthropology – a Contemporary Perspective*. New York: CBS College Publishing.
- Kesthely, M. (1999) *Med familjen för förändring – föräldraprojekt på särskilda ungdomshem och LVM-hem 1995–1998*. SiS följer upp och utvecklar. Stockholm: Statens institutionsstyrelse.
- Klefbeck, J. & Marklund, K. (1985) Nätverksterapiens grundbegrepp. I Svedhem, L. (red): *Nätverksterapi – teori och praktik*. Stockholm: Carlssons Bokförlag AB.
- Lévinas, E. (1990) *Etik och oändlighet*. Stockholm: Symposium Bokförlag.
- Lin, N., Dean, A. & Ensel, W. (1986) *Social support, life events and depression*. Orlando: Academic Press.

- Magne Holme, I., Krohn Solvang, B. (1991) *Forskningsmetodik*. Lund: Studentlitteratur.
- Merleau-Ponty, M. (1999) *Kroppens fenomenologi*. Göteborg: Daidalos.
- Minuchin, S. (1988) *Familjer i terapi*. Stockholm: Wahlström & Widstrand.
- Nyberg, P. (1987) *Socialt nätverk och problemlösning*. Lund: Centrum för Socialmedicin, Lunds universitet.
- Nörretranders, T. (1993) *Märk Världen*. Stockholm: Bokförlaget Bonnier Alba.
- Pancoast, D L. (1992) Den psykologiske betydningen av sosial støtte. I Fyrand, L. (red): *Perspektiver på sosialt netteverk*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Rabinow, P. (1977) *Reflections on fieldwork in Morocco*. Los Angeles: University of California Press.
- Radcliff-Brown, A. R. (1940) On Social Structure. *Journal of the Royal Anthropological Society of Great Britain and Ireland*, 70, 1–12.
- Repstad, P. (1993) *Närhet och distans*. Lund: Studentlitteratur.
- Samuelsson, M. (1995) *The social network and it's importance for the mental health of children in single parent families*. Lund: Lunds universitet.
- Sandemose, A. (1990) *En flyktning korsar sitt spår*. Juva: Bokförlaget Forum.
- Sarason, B., Sarason, I. & Pierce, G. (1990) *Social support: An interactional view*. New York: Wiley & Sons, cop.
- Sartre, J. P. (1991) *Egots transcendens – skiss till en femonologisk beskrivning*. Göteborg: Daidalos.
- Sartre, J. P. (1992) *Varat och intet*. Göteborg: Korpen.
- Schifloe, P. M. (1992) Sosiale netteverk i Fyrand, L. (red) *Perspektiver på sosialt netteverk*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Scott, J. (1991) *Social Network Analysis – a handbook*. London: Sage.
- Svedhem, L. (1985) Det kliniska användandet av nätverkskartan. Svedhem, L. (red): *Nätverksterapi – teori och praktik*. Stockholm: Carlssons Bokförlag AB
- Svedhem, L. (1985) Det sociala nätverkets betydelse i Svedhem, L. (red) *Nätverksterapi – teori och praktik*. Stockholm: Carlssons Bokförlag AB
- Vaux, A. (1988) *Social Support - theory, research, and intervention*. New York: Praeger.
- Wärmegård, E-M. & Anderberg, M. *Nätverksarbete på Fortunagården – en processbeskrivning ur ett treårsperspektiv*. Fortunagården, Värnamo 1998.
- Östergren, P-O. (1984) *Socialt stöd och hälsa – en selekterad översikt av litteraturen på området 1976–83*. Malmö: Lunds universitet, Institutionen för klinisk samhällsmedicin.